

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

”Socialtjänsten, det blir aldrig primärt, det är sekundärt”

En kvalitativ studie om socialtjänsten i skolundervisningen

Ebba Augbeck & Matilda Davidsson

Kandidatuppsats SOPA63

HT 2021

Handledare: Jonas Bååth

Abstract

Authors: Ebba Augbeck & Matilda Davidsson

Title: "The social service office, it's not primary, it's secondary" A qualitative study about the social service office in education.

Supervisor: Jonas Bååth

Assessor: Henriette Frees Esholdt

The purpose of this study was to investigate how teachers in the seventh to ninth grades of the Swedish elementary school (swe: högstadium) teach about the social service office. In order to understand what knowledge pupils receive about the social service organization and how teachers reflect about their need for this knowledge. The study used a qualitative method with semi structured interviews. A total of seven interviews with teachers in the southern part of Sweden were conducted. Lipsky's theory about Street-level Bureaucracy was used to analyze the empirical material. The studies result show that education provides a wide and shallow view of social service offices. The study found that pupils get a one-sided perspective of the social service office from their families. The need for education about the social service office depends on the pupils' living conditions. The teachers identified a lack of knowledge about the social service office in the textbooks which were used in their teaching. This absence made it more difficult to bring up discussions about the work of the social service office in the classroom. In social science education, the social service office was only brought in relation to other social science fields, such as Swedish welfare structures, national economy as well as law and order. The teachers aimed to dedramatize the need for social service office interventions through education. This study contributes knowledge in which social service offices are presented in social science education, as well as teachers' perspective of pupils' need for this knowledge.

Keywords: Social service office, street level bureaucracy, teachers, education, social science.

Förord

Först och främst vill vi ge ett stort tack till alla er lärare som tog er tid att delta i vår studie. Utan er medverkan hade vi inte kunnat genomföra denna studie. Vi vill även rikta ett tack till vår handledare Jonas Bååth, för ditt stöd och vägledning som varit värdefullt under arbetets gång.

Ebba Augbeck & Matilda Davidsson

Lunds universitet

Januari 2022

Innehållsförteckning

1 INLEDNING.....	1
1.1 PROBLEMFÖRMULERING.....	1
1.2 SYFTE.....	2
1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR.....	2
1.4 AVGRÄNSNINGAR.....	3
1.5 ARBETSFÖRDELNING.....	3
2 BAKGRUND.....	4
2.1 SKOLANS UPPDRAG.....	4
2.1.1 Samhällskunskap i grundskolan.....	4
2.2 SOCIAL UTSATTHET.....	5
2.3 SOCIALTJÄNSTEN.....	5
3 KUNSKAPSLÄGE.....	6
3.1 SÖKFÖRFARANDE.....	6
3.2 BARNNS KUNSKAP OM SOCIALTJÄNSTEN.....	6
3.3 SOCIALT ARBETE I SKOLAN.....	8
3.4 BARNNS FÖRSTÅELSE FÖR SIN OCH ANDRAS UTSATTHET.....	9
3.5 SAMHÄLLSKUNSKAPSÄMNET.....	10
4 TEORETISK UTGÅNGSPUNKT.....	12
4.1 LIPSKYS TEORI OM FRONTLINJEBYRÅKRATER.....	12
5 METOD.....	15
5.1 VAL AV METOD.....	15
5.2 URVAL AV INTERVJUPERSONER.....	16
5.3 GENOMFÖRANDE AV INTERVJU.....	17
5.3.1 Reflektion över vår roll i intervjusituationen.....	19
5.4 BEARBETNING OCH ANALYSFÖRFARANDE.....	19
5.5 TILLFÖRLITLIGHET.....	20
5.6 FÖRFÖRSTÅELSE.....	21
5.7 FORSKNINGSETISKA ÖVERVÄGANDEN.....	22
6 RESULTAT OCH ANALYS.....	23
6.1 FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ATT BEDRIVA UNDERVISNING OM SOCIALTJÄNSTEN.....	23
6.1.1 Möjlighet att utforma undervisningen.....	23
6.1.2 Tillgång till expertiskunskap.....	26
6.1.3 Kunskapslucka i läromaterialet.....	27
6.2 SOCIALTJÄNSTENS FRAMTRÄDANDE I UNDERVISNINGEN.....	28
6.2.1 Socialtjänsten som funktion.....	29
6.2.2 Socialtjänsten som reaktion.....	31
6.3 LÄRARES RESONEMANG OM ELEVERS BEHOV AV KUNSKAPER OM SOCIALTJÄNSTEN.....	32
6.3.1 Praktisk användning.....	33
6.3.2 Elevers synsätt präglas hemifrån.....	35
6.3.3 Avdramatisering av begreppet socialtjänst.....	36
6.3.4 Synliggörande av socialtjänsten.....	37
7 AVSLUTANDE DISKUSSION.....	40
8 REFERENSLISTA.....	43
BILAGOR.....	47
BILAGA 1: INTERVJUGUIDE.....	47
BILAGA 2: INFORMATIONSBREV.....	48

1 Inledning

1.1 Problemformulering

Den mediala bilden av socialtjänsten är ofta negativ. Nyhetsrubriker som lyder *Fel barn hämtades av socialtjänsten* (Aftonbladet 2021a) eller *Socialtjänst missade att hemlighålla barns adress* (Aftonbladet 2021b) ger läsaren en bild av socialtjänsten, som kanske inte alltid stämmer överens med verkligheten. Den negativa bild som media porträtterar av socialtjänsten kan komma att påverka hur samhället och klienter ser på organisationen samt jobbet de utför (Sebastian Cordoba 2017). Tidningsartiklar använder ofta värdeladdade ord vilka kan väcka känslor och påverkar personens kritiska tänkande. Var och hur kunskap inhämtas är alltså en viktig nämnare för hur individen ska förstå och uppfatta ett fenomen (Ghersetti 2019).

I grundskolans SO-ämne undervisas elever bland annat i ämnet samhällskunskap, med målsättningen att den ska bidra till skapandet av en helhetssyn på utformandet av samhället och dess strukturer samt mänskliga värden och rättigheter (Skolverket 2019). Den svenska grundskolan har till uppgift att ge alla barn kunskap och verktyg att utveckla ett kritiskt tänkande (Skolverket 2021). I barnkonventionens 28 och 29 artikel, som år 2020 blev svensk lag, framgår att alla barn ska ha rätt till utbildning och möjlighet till att utveckla en förståelse av samhällsliga värden (Prop. 2017/18: 186). Socialtjänsten har en betydande roll i Sveriges välfärdssystem. Trots socialtjänstens centrala roll, vet skolelever i Sverige relativt lite om socialtjänsten som är en del av Sveriges yttersta skyddsnät för såväl vuxna som barn (Spånberger Weitz 2018).

En pilotstudie utfördes vid en grundskola i Stockholm under 2018, där både elever och lärare fick djupare kunskaper och utbildning om socialtjänsten. Studien visade att elevers befintliga kunskaper om socialtjänsten innan projektet, var små. Elever liknade socialtjänsten vid Bris, med tillägget att socialtjänsten även kan hjälpa vuxna. Kunskapen kring socialtjänsten tydde på att barn inte såg verksamheten som ett första hjälpmedel, utan snarare en instans som blir aktuell vid ett senare skede eller som en konsekvens av en handling (Spånberger Weitz 2018). Vidare uttryckte

elever att det skulle vara enklare att ta kontakt med Bris i stället för socialtjänsten, när de upplever svåra situationer (ibid). I en rapport från Bris framgår det att brister finns i tillgänglighet gällande dagens stöd och hjälp till barn och unga. Stödet som ges via skolor sker ofta via elevhälsan. Undersökningen visar dock att elevhälsa inte finns tillgänglig på alla skolor i landet, samt att det måste göras förbättringar gällande tillgängligheten av information om barn och ungas rätt till hjälpinsatser och var hjälpen finns (Bris 2020).

Utifrån bilden av socialtjänsten som förmedlas av media, i kombination med barns vaga kunskap om verksamheten, kan unga få en vinklad föreställning om vad socialtjänsten bedriver för arbete och varför de finns. Pilotstudien som gjorts har visat på positiva resultat kring att undervisa om socialtjänsten i grundskolan. I samband med brist på tidigare forskning inom skolundervisning om socialtjänsten, skapas ett intresse för vidare forskning om ämnet. Det är därför av relevans att undersöka vad som undervisas om socialtjänsten i grundskolan samt hur behovet av kunskap om socialtjänsten uppfattas av lärare. Vi kommer i denna studie att undersöka vad undervisningen i samhällskunskap lär ut om socialtjänsten, för att se vilken kunskap elever får tillgång till om verksamheten.

1.2 Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur det undervisas om socialtjänsten i grundskolan, för att förstå hur skolan bidrar till elevernas kunskap om socialtjänsten samt hur lärare resonerar om behovet av denna kunskap.

1.3 Frågeställningar

Utifrån ovan nämnda syfte har vi formulerat följande frågeställningar:

- Hur beskriver lärarna att förutsättningarna ser ut för att undervisa om socialtjänsten?
- Hur ger lärare grundskoleelever kunskap om socialtjänsten?
- Hur resonerar lärarna kring behovet av elevers kunskap om socialtjänsten?

Frågeställningarna har formulerats för att besvara studiens syfte. I Spånberger Weitzs (2018) pilotstudie uppdagades det att skolelever vet relativt lite om socialtjänsten. Utifrån detta vill vi undersöka vilken kunskap elever får om socialtjänsten och hur kunskapen förmedlas av SO-lärare. Det blir därför viktigt att undersöka vilka förutsättningar som föreligger för att undervisningen ska vara möjlig, vilket den första frågeställningen ämnar svara på. Den andra frågeställningen syftar till att besvara hur elever får kunskaper om socialtjänsten i skolan. Vad lyfts i undervisningen om socialtjänsten som kan bidra till elevers förståelse för verksamheten och dess funktion i samhället? Den tredje frågeställningen syftar till att besvara hur lärare upplever elevers behov av dessa kunskaper. Är det relevant att elever förstår socialtjänstens verksamhet? Hur lyder i sådana fall resonemangen kring behovet?

1.4 Avgränsningar

I grundskolan undervisas elever i SO-ämnena. Hit hör fyra ämnen, samhällskunskap, geografi, religion och historia. I denna studie har avgränsningen gjorts till att endast undersöka samhällskunskap, eftersom detta område är mest relevant för vårt syfte och frågeställningar. Ytterligare avgränsning har gjorts genom att undersöka undervisningen i högstadiet, årskurs 7–9. Denna avgränsning ansågs lämplig, utifrån grundskolans läroplan, där undervisningen kring samhället är mer omfattande än i andra årskurser.

1.5 Arbetsfördelning

Vi har under studiens gång haft ett bra samarbete med varandra och en lika arbetsfördelning. Vi har emellertid delat upp arbetet och författat olika delar. Vidare har vi läst igenom varandras delar för att granska och bearbetat dem tillsammans, för att texten ska ha ett genomgående likt språk och struktur. I genomförandet av intervjuerna har vi båda deltagit. Vi har genomfört sju intervjuer. Vi har fördelat intervjuerna jämnt mellan oss, så att vi båda har haft huvudansvaret för att hålla i intervjuer och sedan ansvarat för att transkribera dessa. Den sista intervjun delade vi upp arbetet genom att en av oss ansvarade för intervjun och den andra ansvarade över transkriberingen. Bearbetning, analys samt sammanställning av studien har gjorts gemensamt.

2 Bakgrund

I detta kapitel presenteras ett par områden och fenomen som har relevans för att tydliggöra studien. En bakgrund ges för att läsarna ska förstå innebörden inför kommande avsnitt samt för att få en förståelse för området i relation till studiens syfte. Först ges en beskrivning av skolans uppdrag och samhällskunskapsämnet, följt av social utsatthet, därefter avslutas avsnittet med en förklaring av socialtjänsten.

2.1 Skolans uppdrag

Skolan verkar för att alla barn och unga ska ha rätt till utbildning, personlig utveckling samt en framväxande roll som samhällsmedborgare. Barn ska ges grundläggande kunskaper i både läroämnena och värderingar för att förstå människors lika värde. Skolväsendet står inför en dubbel uppgift som innebär både ett pedagogiskt och socialt uppdrag (Triay Strömvall 2017). Undervisningen ska ske utifrån en befintlig läroplan i överensstämmelse med svensk lag. I 1 kap 11§ skollagen (SFS 2010:800) framgår att utbildningen ska grunda sig i de mål och riktlinjer som anges i läroplanen.

2.1.1 Samhällskunskap i grundskolan

För att tydliggöra hur socialtjänsten kan relateras till undervisning i grundskolan kommer vi i detta avsnitt belysa läroplanen i samhällskunskap och vilka centrala områden som lyfts. Av läroplanen för samhällskunskapsämnet i årskurs 7–9, framgår att undervisningen ska behandla följande områden: *individer och gemenskaper, information och kommunikation, rättigheter och rättsskipning, samhällsresurser och fördelning samt beslutsfattande och politiska idéer*. Det ingår att elever ska få kunskap om de svenska välfärdsstrukturer, såsom arbetslöshetsförsäkring, sjukvårdssystem och pensionssystem. Elever ska få kunskap om vilket ekonomiskt ansvar som vilar på individen och vilket som vilar på samhället. Utöver detta ska elever undervisas i de mänskliga rättigheterna och hur olika organisationers arbete ser ut för att främja dessa. Information ska även ingå om hur individer påverkas av förändringar i samhällsekonomin och dess

konsekvenser. Till sist ska elever få kunskaper om jämlikhet och sambanden mellan socioekonomisk bakgrund, boende, utbildning och välfärd (Skolverket 2019).

Utifrån läroplanen har vi närmare studerat några relevanta läroböcker tex, Wergel, Sahlin & Hildingson 2019; Wergel, Sahlin & Hildingson 2021; Andersson & Hedengren 2019; Karlsson 2015, inom samhällskunskapsämnet, för att se hur de belyser socialtjänsten och socialt arbete. Efter en överblick av materialet går det att konstatera att begreppet *socialtjänst* nämns ytterst få gånger i läroböckerna. Däremot lyfts begrepp såsom arbetslöshet, socialförsäkring, socialsekreterare, levnadsstandard, socioekonomiska grupper, välfärdstjänst, äldreomsorg, ekonomisk trygghet, bostadsbidrag och försörjningsstöd. Utifrån detta kan vi dra slutsatsen att dessa läroböcker inte går in på socialtjänsten som verksamhet, men däremot lyfter områden där socialtjänsten är verksam.

2.2 Social utsatthet

Social utsatthet innebär att människor befinner sig i en utsatt livssituation där deras möjlighet till en trygg framtid, upplevda värdighet och hälsa blir inskränkt. Social utsatthet är kopplat till processer och samhällsliga kontexter beroende på människans position i förhållande till dessa aspekter (Björngren Cuadra, Lalander & Righard 2013). Exempel på grupper i samhället som kan befinna sig i social utsatthet är nyanlända, ungdomar med psykisk ohälsa, personer som riskerar att hamna i missbruk samt familjer med ekonomiska svårigheter (Länsstyrelsen 2020). I studien är det viktigt att definiera begreppet social utsatthet eftersom detta är socialtjänstens målgrupp.

2.3 Socialtjänsten

Enligt socialtjänstlagen (SFS 2001:453) ska socialtjänsten verka för en solidarisk och demokratisk grund. Socialtjänsten ska i sitt arbete främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor samt aktiva deltagande i samhället. Kommunen har det yttersta ansvaret och socialtjänsten ska därmed arbeta för hela befolkningen. Socialtjänsten fungerar som det yttersta skyddsnätet och ska verka som den sista utvägen för människor i behov av hjälp. Lundström &

Sunesson (2016) menar att de områden där socialtjänsten påträffas, är inom individ- och familjeomsorg samt äldre- och funktionshinderomsorg.

3 Kunskapsläge

I detta kapitel presenteras tidigare forskning med relevans för studien. Det har tidigare forskats relativt lite inom området, varpå det finns begränsat med forskning kring ämnet vi valt att undersöka. På så vis kan vår studie bidra till den existerande kunskapslucka inom området. Kapitlet börjar med en kort redogörelse för sökningsprocessen av tidigare forskning. Därefter redovisas forskning om barns kunskaper om socialtjänsten, socialt arbete i skolan samt barns förståelse för sin och andras utsatthet. Slutligen presenteras forskning om samhällskunskapsämnet i skolan.

3.1 Sökförfarande

För att hitta relevant forskning inom området för vår studie, har vi framför allt sökt avhandlingar och vetenskapliga artiklar via Lunds universitets databas LUBsearch, men även via SwePub. Sökord som använts, i olika kombinationer är följande: *samhällskunskap*, *So-ämnet*, *skolsocialt arbete*, *socialt arbete i skolan*, *skolkurator* samt de engelska begreppen *childrens welfare*, *social welfare*, *child protection service*. Utöver ovanstående sökmotorer har vi även hittat tidigare forskning i referenslistor i vetenskapliga artiklar och avhandlingar. Vi har bland annat tagit hjälp av pilotstudien skriven av Spånberger Weitz (2018), som behandlar liknande område som vår studie, för att hitta tidigare forskning.

3.2 Barns kunskap om socialtjänsten

I relation till vår studie blir det av stort intresse att presentera barns kunskaper om socialtjänsten. Detta med anledning av att studien syftar till att undersöka hur undervisning kan bidra till elevers förståelse för socialtjänsten. Spånberger Weitz (2018) klagör i sin pilotstudie, utförd på en skola i Stockholms län, för hur kunskap kan påverka barns uppfattning om socialtjänsten. Det finns än idag begränsad forskning kring barns kunskap och uppfattning om socialtjänsten. Kunskapsluckan

handlar om barns syn på socialtjänsten samt hur barn kan söka hjälp hos socialtjänsten.

I det förebyggande sociala arbetet blir det väsentligt att barn ges kunskaper i vilken hjälp som finns att få. Detta är möjligt genom att i tidig ålder informera barn om deras rätt till stöd, skydd och delaktighet utifall att barnet skulle befinna sig i en utsatt situation (Spånberger Weitz 2018). I sin artikel poängterar författarna Jones et al (2017) att barn med funktionsnedsättning generellt har mindre benägenhet att yttra sig om de upplevt kränkande behandling, i jämförelse med barn utan en funktionsnedsättning. Däremot visar studien att barn med funktionsnedsättning, som har kunskaper och förståelse om kränkningar, har större tendens att tala med vuxna om de blivit utsatta.

En undersökning inom socialtjänsten och barnavården har gjorts för att synliggöra barn och ungas medverkan i angelägenheter som rör dem själva. Forskningen visar att barn som för egen del är i kontakt med socialtjänsten har dåliga kunskaper rörande vad som pågår i deras ärende. Otillräcklig information om ärendets process, vad barnen kan förvänta sig och deras rättigheter i relation till deras position, är aspekter som studien lyfter kring vad barn upplevt (Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelen 2015).

En liknande studie om barns förståelse för sin plats i barnavårdsprocessen visar ytterligare på att barn och ungas förståelse för sina ärenden kan variera. En stor grupp av de barn och unga som studien grundar sig på, uppgav att de i någon mån förstod vad som pågick i deras ärende. Barnen hade goda kunskaper gällande vissa delar av barnavårdsprocessen, medan annan kunskap saknades (Cossar, Barndon & Jordan 2016). De barn som deltog i studien uppvisade strävan om att försöka förstå sin situation utifrån den kunskap de besatt. Det framgick att barnen vände sig till föräldrar eller äldre syskon för att samla ytterligare kunskap som de kunde använda för att förstå sin situation (ibid).

Barn som är aktuella inom socialtjänsten får ofta vända sig till familjen för att få kunskap och insikt, snarare än att få denna information från professionella och andra med kunskap inom området (Toros 2021). Det blir relevant att lyfta denna

forskning i syfte att kartlägga hur brist på kunskap om socialtjänsten kan påverka barns förståelse för uppfattningen av verksamheten. I relation till barnens bristande kunskap och förståelse för det sociala arbetet, beskriver forskarna Cossar, Barndon & Jordan (2016), barns övervägande känsla av rädsla i vidare kontakt med socialtjänsten.

Spånberger Weitz (2018) redovisar i sin forskningsrapport att ju mer barn lär sig i skolan om socialtjänsten och deras arbete, desto bättre förståelse har barnen om verksamheten. Resultatet pekar på att elever som undervisas om socialtjänsten har mer detaljerade kunskaper om verksamheten och kan ge konkreta exempel på det stöd och hjälp som erbjuds. Likväl visade elever en större förståelse för att socialtjänsten kan behöva fatta svåra beslut som kan påverka barnen i fråga, exempelvis när barn far illa. Forskningen resulterade även i att elever uttryckte en önskan om att få mer kunskaper om socialtjänsten i tidigare ålder, närmare bestämt tredje klass. Detta utifrån resonemanget att barn i den åldern börjar förstå "hur man ska leva" och att allas liv ser olika ut (Spånberger Weitz 2018 s, 26). I pilotstudien togs material om socialtjänsten i form av en lärarhandledning fram, för att stödja lärarna i deras undervisning. Materialet bestod av exempelvis fallbeskrivningar, filmer samt en webbplats. Materialet möjliggjorde för att både elever och lärare kunde ta del av materialet och därefter diskutera kring socialtjänstens arbete (ibid).

3.3 Socialt arbete i skolan

Det blir vidare relevant att lyfta det förebyggande arbete som bedrivs i skolan, genom att redogöra för skolkuratorns roll och funktion. Elevhälsan i skolan ska verka för att förebygga och bedriva hälsofrämjande arbete. Det hälsofrämjande arbetet ska resultera i att miljöer i skolan upprättas, som främjar elevers hälsa, lärande och utveckling (Linblad & Backlund 2017). I skolans elevhälsoteam ingår kurator, psykolog, skolläkare samt skolsköterska (Hellstadius 2020). Kuratorns roll i elevhälsoteamet är att bedriva ett psykosocialt arbete i skolan som syftar till att elever kan uppnå skolans kunskapsmål (Svensson 2020).

Skolkuratoren arbetar både med proaktiva och reaktiva insatser. De proaktiva insatserna riktar sig till samtliga elever på skolan. Insatserna syftar till att bland

annat utforma policys för skolans likabehandlingsprogram och skapa hälsofrämjande miljöer på skolan (Nygren 2020). De reaktiva insatserna som skolkuratoren utför handlar om arbetet med enskilda elever. Skolkuratoren ska i de reaktiva insatserna uppmärksamma barn som befinner sig i social utsatthet och delta i kartläggningsarbete hos elever som behöver särskilt stöd. I de reaktiva insatserna ska skolkuratoren även vara delaktig i elevernas ärenden där socialtjänsten eller sjukvården är involverade (Nygren 2020).

En annan del av skolkuratorns arbetsuppgifter innefattar samverkan inom skolans verksamhet samt med andra verksamheter. Skolkuratoren samverkar med lärare för att läraren ska kunna fokusera på undervisningen i klassrummet. Samverkan kan även ske genom att skolkuratoren agerar som en konsult samt ger stöd och kunskap till lärare när det behövs (Hjelte 2020). Den externa samverkan med andra verksamheter sker främst genom att skolkuratoren agerar som en länk mellan skolan och externa verksamheter. Exempel på verksamheter som skolkuratoren kan samverka med kan vara polis, socialtjänst och hälso- och sjukvård (ibid).

3.4 Barns förståelse för sin och andras utsatthet

Ett annat område som är intressant att kartlägga i relation till studien är barns förståelse för sin och andras utsatthet. Forskningen påvisar hur barn resonerar om sociala fenomen såsom utsatthet. I sin artikel skriver författarna Hakovirta och Kallio (2016) om barn i Finlands uppfattning och förståelse om barnfattigdom. Resultatet visar att barn upplever att det finns en skillnad mellan barn som lever i fattigdom och barn från välbärgade familjer. Den här skillnaden blev främst synlig genom barnens kläder och andra ägodelar. Barnen hade uppfattningen att barn i allmänhet inte saknade viktiga förnödenheter såsom mat, kläder, husrum eller mobiltelefon. Däremot beskrevs i studien att de barn som lever i fattigdom bär kläder och använder teknik som är sliten, begagnad och smutsig. Det fanns en tydlig association mellan fattigdom och socialt stigma (ibid).

Författarna Hakovirta & Kallio (2016) påvisar att barnen i studien upplevde att fattigdom påverkar barns vardagliga liv, till exempel att barn från fattiga hushåll inte deltar i sociala aktiviteter utan istället var ensamma hemma, tittade på TV eller

spelade dataspel. Barnens uppfattningar grundade sig i föreställningen om otillräckliga ekonomiska resurser, varpå barn inte kan delta i fritidsaktivitet eller andra sociala aktiviteter. Barn i fattigdom blir tillskrivna egenskaper att de ofta är blyga, tillbakadragna, tysta, lata och osociala (ibid). Forskning visar att barn i fattigdom utsätts för mobbning i större uträkning och att de upplever en rädsla för att bli utsatta för mobbning och trakasserier (Pålsson & Wiklund 2020).

Samtidigt visar författarna Pålsson och Wiklund (2020) att barn i Sverige som lever i fattigdom vittnar om att det finns brist på materiella förnödenheter. Barnen upplever att den materiella bristen påverkar deras vardagsliv, bland annat genom trångboddhet och otrygga boendesituationer. Barnen beskriver att de behöver prioritera bort förnödenheter såsom mobil, dator, kläder, fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter på grund av familjens brist på ekonomiska resurser. Detta orsakar utanförskap och social exkludering i förhållande till jämnåriga. Det leder till att barnen inte kan utveckla relationer med andra barn i sin omgivning. För att hantera utanförskapet och social exkludering använder barnen olika strategier för att dölja familjens livssituation (ibid).

Barn i fattigdom beskriver att det är utlämnande, känsligt och generande att prata om sin familjs ekonomiska situation med andra barn (Odenbring 2019). Några av strategierna som barnen berättar om är att de inte bjuder hem sina vänner, undviker aktiviteter som kostar pengar och att de sänker sina krav på föräldrarna. En annan del i att hantera sin situation innebär att barnen själva försöker hjälpa familjen med ekonomin. Barnen berättar att de försöker bidra till familjens ekonomi genom att spara pengar, arbeta och handla begagnat (Pålsson & Wiklund 2020).

3.5 Samhällskunskapsämnet

Vi har studerat forskning om samhällskunskapsämnets roll i skapandet av samhällsmedborgaren, för att förstå vikten av kunskap och förståelse i relation till människans utveckling. Detta för att belysa samhällskunskapens funktion i skolundervisningen. I Joakim Öbergs (2019) doktorsavhandling om skolämnet samhällskunskap, synliggörs för ämnets funktion och omfång. Öberg kartlägger samhällskunskapsämnet som en disciplin med bred teoretisk bas och lyfter lärares

svårighet i att vara sakkunnig i hela ämnets utbredning (ibid). Det är upp till varje skola att utveckla sin verksamhet för att uppnå de nationella målen som tagits fram. I samband med att läromålen för skolan omarbetas och kompletteras måste även undervisningen förändras. Detta genom intern utvärdering och utvecklande av nya metoder för undervisning (Skolverket 2019). Samhället förändras över tid och likaså behöver därför undervisningen i samhällskunskapsämnet utvecklas (Öberg 2019).

Undervisningen i samhällskunskap ska ge elever en möjlighet i att utvecklas som samhällsmedborgare genom att utveckla kunskaper och förståelse för att delta i samhället (Jonasson Ring 2015). Det handlar om såväl personlig som social möjlighet. Öberg förklarar: "[...] eleverna ska förstå världen samt ges förutsättningar att delta i samhället som ansvarstagande medborgare [...]" (2019, s.22). Undervisningen ska ge elever redskap för såväl förståelse i nutid, som att utveckla förmåga att förändra sin omvärld och situation. En utmaning med undervisning är de ständiga förändringar som sker i samhället. Utöver att undervisa om kunskaper som är nödvändiga för att förstå samhället, behöver också färdigheter i analys och reflektion läras ut. Detta så att elever på egen hand kan koppla samman teoretiska kunskaper med verkliga samhällskontexter (Jonasson Ring 2015).

Resultat från Jonasson Rings (2015) avhandling visar på att undervisning där elever aktivt får arbeta med ett område, exempelvis fattigdom, ökar deras förståelse för fenomenet. De utvecklar därmed en syn för nya perspektiv. Elever får en annan förståelse och attityd till sin egen såväl som andras livssituation och livsvillkor. Avhandlingen visar vidare att när elever delar med sig av sina erfarenheter i klassen och det ges utrymme för diskussion, öppnar det upp för nya synsätt i samhällsfrågor. Samtal och möte med klasskamrater i relation till undervisning bidrar till större förståelse och intresse för olika livsvillkor och respekt för människors utsatthet och behov av hjälp. En svårighet lärare kan uppleva i undervisning, är när elever dela med sig av självupplevda erfarenheter. Läraren kan då behöva ta ställning till om informationen är korrekt. Därför blir en viktig del i denna undervisning att lära elever att tänka kritiskt (ibid).

Sammanfattningsvis har det forskats lite kring barns kunskap om socialtjänsten och vad barn lär sig om socialtjänsten i skolan. Däremot finns det forskning som talar om hur barn upplever social utsatthet och sin egen medverkan i barnavårdsprocesser. För att förstå socialtjänsten i relation till skolundervisning har bland annat två avhandlingar om SO-ämnet samhällskunskap presenterats (Jonasson Ring 2015; Öberg 2019) samt en pilotstudie med fokus på att lära ut om socialtjänsten i skolan (Spånberger Weitz 2018). Följaktligen har en presentation över socialt arbete i skolan gjorts. Slutligen redovisas barns utsatthet och fattigdom i Sverige (Pålsson & Wiklund 2020) och Finland (Hakovirta och Kallio 2016). Med denna studie ämnar vi bygga vidare på det rådande kunskapsläget om barns kunskaper om socialtjänsten. Studien bidrar med ytterligare ett perspektiv, nämligen hur det undervisas om socialtjänsten i grundskolan och det upplevda behovet av dessa kunskaper.

4 Teoretisk utgångspunkt

I detta kapitel redogörs för Lipskys (2010) teori om frontlinjebyråkrater, även kallade gräsrotsbyråkrater, som tillämpats för att analysera studiens empiri. Teorin är passande i förhållande till forskningsfrågan eftersom den visar hur på lärares friutrymme kan ta form i undervisningen.

4.1 Lipskys teori om frontlinjebyråkrater

Michael Lipsky (2010) utvecklade år 1980 begreppet "Street-level Bureaucracy" som på svenska kan översättas till frontlinjebyråkrat eller gräsrotsbyråkrat. Med frontlinjebyråkrater syftar Lipsky till offentligt anställda tjänstemän som arbetar nära medborgaren. Vi kommer vidare benämna begreppet vid frontlinjebyråkrat då vi anser det mer passande i relation till läraryrket.

En frontlinjebyråkrat är en tjänsteman som utför sina uppgifter på uppdrag av staten. Utifrån gällande policys ansvarar frontlinjebyråkraten för att se till medborgarnas behov, såväl som myndighetens. Det blir upp till frontlinjebyråkraten att fatta professionella bedömningar inom ramen för den policy och de riktlinjer som föreligger. Tjänstepersonen måste i relation till ramar, ta

hänsyn och förhålla sig till hög arbetsbörda, brist på resurser och komplexa situationer. Med andra ord får den yrkesverksamma frihet att handla inom ramen för den specifika kontext de befinner sig, vilken varierar beroende på yrke. Frontlinjebyråkrati skapas genom verksamhetsutövning med handlingsfrihet i relation till ramar och riktlinjer. En frontlinjebyråkrat är en alltså en offentligt anställd individ som utövar direktkontakt med medborgaren utifrån de ramar, resurser och handlingsfrihet de har. Lärare, socialarbetare och poliser är exempel på ämbetsmän som i sitt yrke intar en roll som frontlinjebyråkrat (Lipsky 2010).

Lärare i grundskolan arbetar under Skolverkets riktlinjer och ramar, vilket gör läraren till en frontlinjebyråkrat. Lipsky (2010) menar att skolan utgör en central plattform för samhället och med detta följer olika förväntningar. Läraren som frontlinjebyråkrat, ska se till både medborgarens (elevens) behov samt skolans (statens) riktlinjer och resurser. Skolan har en normerande roll i den bemärkelsen att den är en tvingande plats, utifrån lag, för barn och unga att infinna sig på. Skolan är den plats dit barn och unga har rätt att gå för att lära sig saker. Likaså spelar skolan en central roll i att forma barn och unga. Det handlar om att lära barn om hur samhället fungerar såväl som att motivera dem till att vilja vara en del av samhället. Det vill säga att läraren som frontlinjebyråkrat skapas i relation till sin kontext och uppgift i samhället. Teorin förtydligar lärarens roll och utrymme i skolan. Lärarens friutrymme påverkas av olika faktorer vilka inverkar på lärarens arbetsutövande. Utifrån sitt friutrymme utformar läraren undervisningen så att statens och elevernas behov tillgodoses (Lipsky 2010).

Lipskys teori skiljer sig till viss del åt från teorin om byråkrati av Weber. Weber (1983) talar om byråkrati genom definitionen av kvalificerade tjänstemän som arbetar utifrån strikt begränsade handlingsregler, varpå legal auktoritetsutövning är en del av uppgiften. Verksamhetsutövningen sker utifrån de riktlinjer och handlingsregler skrivna i befintliga dokument. Med andra ord skapas organisatoriska såväl som mänskliga direktiv för hur arbetet ska utföras. Det som skiljer teorierna åt är det friutrymme Lipsky (2010) menar att frontlinjebyråkrater innehar.

Karaktäriserande för frontlinjebyråkrater är nämligen deras autonomi vid utövandet av arbetsuppgifter. Friutrymmet även kallat handlingsutrymme, innebär att frontlinjebyråkrater har möjlighet att kontinuerligt utforma beslut som har en direkt påverkan på medborgaren. I skolans verksamhet går det att förstå läraren som en frontlinjebyråkrat. Läraren ges ett visst utrymme att handla fritt i relation till utformandet av undervisning. Friutrymmet frontlinjebyråkrater besitter är viktigt av olika skäl för att främja lärares arbete. Det handlar delvis om svårigheter för ledningen i den offentliga organisationen att reducera ner frontlinjebyråkraternas handlingsalternativ till detaljerade riktlinje. Det handlar delvis om att frontlinjebyråkrater ska hantera komplexa situationer som kräver flexibla åtgärder. Detaljstyrda riktlinjer begränsar lärares friutrymme eftersom riktlinjerna medför att komplexa situationer som uppstår ska hanteras likvärdigt. Det leder till att de specifika riktlinjerna försvårar lärares arbete utifrån att de ska se till barnets behov av undervisning (Lipsky 2010).

Frontlinjebyråkraternas arbetsuppgifter innefattar bland annat att ta ställning till och fatta beslut som får en direkt påverkan, sett utifrån olika aspekter, på medborgarnas livssituation. Det byråkratiska idealet strävar efter att beslut ska fattas så objektivt och opersonligt som möjligt. Trots denna strävan kommer beslutet och hur det framförs att väcka olika reaktioner och känslor hos individen det berör. Lipsky menar att om en lärare påpekar för en elev att denna har en bra inlärningsförmåga, påverkar det eleven i den mening att eleven kommer att lära sig mer. Detta i jämförelse med en lika duktig elev, där läraren inte framfört åsikten. Frontlinjebyråkrater riskerar att kategorisera sina klienter utifrån förutfattade meningar. I sin tur leder det till att klienten identifierar sig med rollen som klient istället för sin egen individuella potential. När en lärare kategoriserar en elev har eleven en tendens att låta denna etikett präglade deras tillvaro (Lipsky 2010).

Sammanfattningsvis kan Lipskys (2010) teori användas för att förstå läraren som frontlinjebyråkrat. Begreppet kommer att användas för att analysera vad det är som gör att lärare blir frontlinjebyråkrat samt hur handlingsfriheten kan förklara utformningen av undervisning. Vi kommer i studiens resultat och analyskapitel analysera empirin utifrån Lipskys teori om frontlinjebyråkrater. Genom att

diskutera lärare, deras roll och möjlighet till utformandet av undervisning kan vi förstå varför elever får mer ingående kunskaper inom ett visst ämne.

5 Metod

I följande kapitel redogörs för val av metod, urval av intervjupersoner, genomförande av intervjuer samt bearbetning och analys av det insamlade materialet. Vidare diskuteras metodens tillförlitlighet i relation till studien och därefter avslutas kapitlet med en redogörelse över hur vi förhållit oss till forskningsetiska principer.

5.1 Val av metod

I detta avsnitt klargör vi för användandet av en kvalitativ ansats. Vidare förklaras vilken metod som tillämpats samt hur vi har gått tillväga för att utföra studien. Inledningsvis har ett kvalitativt tillvägagångssätt antagits och insamling av empiri har gjorts genom kvalitativa intervjuer. Ansatsen ansågs relevant i förhållande till studiens syfte och frågeställningar. Den första frågeställningen ämnas att användas för att besvara hur lärare beskriver förutsättningarna för undervisning om socialtjänsten. Den andra frågeställningen syftar till att besvara hur det undervisas om socialtjänsten och den tredje frågeställningen användas för att besvara hur lärare upplever behovet av kunskapen. För att besvara frågeställningarna är en kvalitativ ansats lämplig eftersom ansatsen i enlighet med Bryman (2018) syftar till att undersöka ord och upplevelser snarare än siffror och värden. Ansatsen möjliggör för forskaren att uppmärksamma hur människor, utifrån olika miljöer, upplever den sociala verklighet som föreligger. Genom att ta del av lärares utsagor och upplevelser kunde studien resultera i att undersöka fenomen mer på djupet (ibid). Intresset i vår studie var inte att mäta till vilken utsträckning det undervisas om socialtjänsten, utan hur det undervisas och vad kunskapen kan bidra till. Genom intervjuer kunde vi uppmärksamma detta, varpå det passade bra med ett kvalitativt tillvägagångssätt.

Undersökningen genomfördes med hjälp av semistrukturerade intervjuer. Tillvägagångssättet innebar att vi innan intervjuerna kunde strukturera upp ett antal

teman och frågor som skulle ligga till grund för samtalen. I linje med Bryman (2018) förberedde vi en intervjuguide med två teman och tillhörande frågor (se bilaga 1). Vi utformade vår intervjuguide med utgång i olika perspektiv. Både undervisningens innehåll och elevernas kunskap och behov, samt det faktum att de i grundskolans läroplan inte nämns att socialtjänsten är ett ämne som ska behandlas. Frågorna grundade sig även i vår nyfikenhet över ämnet samt den granskning vi tidigt i uppsatsen skede gjorde över läroböckernas innehåll om socialtjänsten. Genom vår granskning upptäckte vi att socialtjänsten inte var ett eget område men att begreppet uppkom inom andra områden, varpå vi kunde utforma intervjufrågor kring dessa områden. I linje med Bryman (2018) använde vi intervjuguiden som en minneslista över områden och frågeställningar att följa och lyfta i intervjun.

Metoden ger dessutom utrymme för samtalet att följa intervjupersonens riktning. Detta tillät samtalet att gå utanför det, som vi sedan innan föreställt oss, vilket resulterade i en större förståelse för undersökningsområdet. Eriksson Zetterquist & Ahrne (2015) menar att semistrukturerade intervjuer ger utrymme för fylligare och mer djupgående svar, som bidrar till en mer nyanserad bild av fenomenet. Vi använde oss av semistrukturerade intervjuer då metoden ger plats för intervjupersonen att lyfta områden och ämnen av relevans för dem. Därtill ger det oss utrymme att fortsätta på det spår som intervjupersonerna uppmärksammar som centrala. Vi upplevde att tillvägagångssättet gav oss ingående och utvecklade förklaringar, som bidrog till svar utöver det som först var tänkt med frågan. Vi märkte under intervjuernas gång att det behövdes ytterligare några frågor för att göra intervjuguiden mer i linje med studien, varpå några frågor tillkom.

5.2 Urval av intervjupersoner

För att kunna besvara studiens syfte och frågeställningar har vi utgått från ett målstyrt urval. Bryman (2018) menar att vid ett målstyrt urval väljer forskaren ut intervjupersoner som har betydelse för studiens frågeställning och som därmed kan bidra med relevanta svar. Därför valde vi att avgränsa studiens urval till högstadielärare som undervisar i SO-ämnena eftersom lärarna besitter kunskaper som är av vikt för att kunna besvara studiens syfte och frågeställning. Vidare menar Bryman (2018) att forskaren behöver klargöra kriterierna för studiens urval. I vår

studie avgränsas urvalet till SO-lärare med hänvisning till att det är i de här ämnena som socialtjänsten berörs, utifrån Skolverkets (2019) läroplan.

När vi tog kontakt med SO-lärare sökte vi efter grundskolor på kommunernas hemsidor, vi avgränsade studien till grundskolor i södra Sverige. I urvalsprocessen hade vi ingen avgränsning för huruvida skolorna bedrevs fristående eller kommunalt. På kommunernas hemsidor fann vi rektorernas mejladress, som vi använde oss av för att få kontakt. I mejlen till rektorer bifogades ett informationsbrev med studiens syfte och intervjuens utformning (se bilaga 2). Kontakten med rektorerna gav oss därefter vidare kontakt med SO-lärare. Kontakten med skolornas rektorer möjliggjorde kontakt med SO-lärare, då deras mejladress inte fanns offentligt på kommunernas hemsidor. De lärare som var intresserade av att delta i intervjustudien tog därefter kontakt med oss via mejl.

I urvalsprocessen mejlade vi 63 grundskolor. Av dessa 63 skolor fick vi sammanlagt 22 svar. Det var slutligen sju lärare som var intresserade av att delta i intervjustudien. Eftersom studiens ansats är kvalitativ blir det därför inte av relevans att generalisera urvalet till hela populationen. I linje med Bryman (2018) blir det målstyrda urvalet en fördel då forskaren själv har möjlighet att bestämma variationen i urvalet. Studiens urval resulterade i att intervjupersonerna var av olika kön, ålder samt olika yrkesverksam tid som SO-lärare. Alla intervjupersonerna var legitimerade lärare, fem av dem var kvinnor och två av dem var män. Intervjupersonerna hade alla varit yrkesverksamma olika lång tid, mellan 2 år och 22 år.

5.3 Genomförande av intervju

Vid genomförandet av intervjuerna utgick vi från studiens intervjuguide (se bilaga 1). Under intervjuerna var det möjligt med flexibilitet genom följdfrågor, intressanta aspekter kunde därför vidareutvecklas (Bryman 2018). I linje med Bryman (2018) upplevde vi att det fanns möjlighet till flexibilitet. Det påvisades genom att vi kunde ställa följdfrågor till intervjupersonens mest centrala aspekter i berättelserna. Innan intervjuerna genomfördes, gjorde vi en pilotintervju där vi ställde intervjufrågorna till varandra. Dels för att se hur frågorna tolkades, dels för

att se att intervjun hängde samman. Bryman (2018) menar att en pilotintervju är fördelaktigt eftersom forskaren får en insikt i hur väl frågorna är formulerade. Pilotintervju var behjälplig för oss eftersom det gav en insikt i hur tydlig vår intervjuguide var. Därefter kunde vi genomföra ändringar i intervjuguiden så att intervjuguiden blev mer strukturerad och tydlig (ibid).

Intervjuerna genomfördes digitalt över Google Meet, Zoom samt Facetime. Intervjuerna pågick olika lång tid, men varade mellan 20–40 minuter. Digitala intervjuer med kamera var fördelaktigt att använda under intervjuerna utifrån en smittskyddsaspekt, med tanke på Corona-pandemin. I mailkonversationerna med intervjupersonerna erbjöds möjlighet att utföra intervju på plats eller digitalt. Tillsammans med intervjupersonerna enades vi om sättet att genomföra intervjun. Tillvägagångssättet för de digitala intervjuerna möjliggjorde för en social integration med intervjupersonerna utan att vi behövde befinna oss i samma rum som dem. Bryman (2018) menar att digitala intervjuer medför en rad olika positiva möjligheter för forskaren. Det handlar bland annat om resursbesparingar såsom tid och kostnad för transport. En fördel som Bryman poängterar är att respondenter ofta tackar ja till att delta om möjlighet finns att utföra undersökningen digitalt. I intervjuförfrågan visade deltagarna intresse för att utföra samtalen digitalt och samtliga intervjuer utfördes därför på detta sätt.

Trots metodens fördelar, framkom svårigheter i form av tekniska problem. Vid tillfälle då Google Meet inte fungerade behövde vi använda andra digitala verktyg såsom Facetime och Zoom. Kamera användes av båda parterna, trots detta uteblev mycket av den sociala integrationen eftersom delar av samspelet försvann såväl innan som efter själva intervjun. Bryman (2018) poängterar att digitala intervjuer är mer flexibla än personliga. Vi uppmärksammade att vissa av samtalen saknade ett visst flyt. Detta kan ha grundat sig i att den mänskliga interaktionen uteblev eftersom tekniken inte fungerade fullt ut. Trots tekniska problem upplevde vi att de digitala intervjuerna som framgångsrika.

5.3.1 Reflektion över vår roll i intervjusituationen

Vi har reflekterat över vår egen roll i intervjuerna. Utöver att intervjusituation kan ha påverkan utgången av intervjuerna så kan även vi som personer samt vår position och relation till intervjupersonerna ha inverkat (Bryman 2018). Vi upplevde inte att vår ålder eller kön skulle ha påverkat intervjuerna. Däremot fick vi frågan under några av intervjuerna, vilka vi var och vårt val av undersökningsområde. Flertalet intervjupersoner reagerade på att vi var socionomstudenter och inte lärarstudenter. Det väcktes en nyfikenhet av att vi var socionomstudenter samt att vi utgick ifrån ett annat perspektiv då vi ville undersöka förankringen till socialt arbete och inte pedagogik. Detta kan ha haft en inverkan på intervjupersonerna och hur de besvarade våra frågor. Vi tror däremot att vår kunskap inom socialtjänsten kan ha påverkat respondenternas öppenhet i vissa av intervjuerna. I några av intervjuerna frågade lärarna oss om olika termers betydelse inom området för socialtjänsten och om de uppfattat dem korrekt. Vi upplevde att lärarna ibland sökte vår förklaring kring om de uppfattat begrepp och fenomen korrekt. Detta kan ha berott på att det har varit vi som haft detaljkunskaper i ämnet som undersöktes utifrån vår roll som socionomstudenter. Det ingår inte i kursmålen att läraren ska undervisa om socialtjänsten, varpå de kanske inte har detaljkunskaper inom ämnet och därmed inte känner att de kan ta ställning till specifika termer.

5.4 Bearbetning och analysförfarande

Vid bearbetning av intervjumaterialet har vi utgått från en tematisk analys. Bryman (2018) menar att tillvägagångssättet för att utforma teman kan ske genom koder som identifieras utifrån forskarens empiriska material. Teman utformas genom att de har förankring i forskningens syfte och frågeställningar. Vid bearbetningen av intervjumaterialet har vi börjat med att transkribera de inspelade intervjuerna, därefter har vi färgkodat ord, meningar och formuleringar som är av vikt för studiens syfte. Detta gav oss struktur och överblick vid bearbetningen av intervjumaterialet. Koderna har därefter tematiseras genom att vi kopplat ihop koder som har likheter med varandra. Bryman (2018) poängterar att vid en tematisk analys kan forskaren identifiera koder i datamaterialet som är återkommande och som har liknande karaktärsdrag. Liksom Bryman förklarar, fann vi i det transkriberade materialet återkommande ord och uttryck som präglade det centrala

i intervjuerna. De teman som skapades efter bearbetningen var bland annat: innehållet i undervisningen, undervisningens funktion, undervisningens utformning, begränsningar, färgat synsätt, förståelse för socialtjänsten, elevers synsätt och behov av undervisningen.

Vid analysarbetet har vi identifierat citat från intervjupersonerna som utmärker teman. I enlighet med Bryman (2018) har vi redigerat citaten genom att utelämna återkommande ord, ofullständiga meningar samt verbala tics som förekom vid intervjun. Det leder till att citaten i analysen blir tydligare och mer sammanhängande. I framställningen av analys och resultat har vi namngett intervjupersonerna vid IP1, IP2, IP3 etc. för att bibehålla konfidentialitet. De citat som valdes ut till analyskapitlet var de som representerade det viktiga i innehållet.

5.5 Tillförlitlighet

För att säkerställa kvaliteten i en undersökning kan forskaren granska studiens tillförlitlighet. I en kvalitativ studie blir begreppet tillförlitlighet relevant, till skillnad från en kvantitativ studie där validitet och reliabilitet är centralt. Begreppet tillförlitlighet består av fyra kriterier *trovärdighet*, *överförbarhet*, *pålitlighet* samt *möjlighet att konfirmera* (Bryman 2018), vilka vi kommer förklara tydligare i relation till vår undersökning.

Begreppet *trovärdighet* kan användas för att beskriva hur kvaliteten i studien säkerställs. I enlighet med Bryman (2018) innebär det att forskaren genom respondentvalidering kan tillförsäkra att intervjupersonernas berättade verklighet uppfattas på ett korrekt sätt. Respondentvalidering innebär att intervjupersonen har möjlighet att kommentera på exempelvis transkribering eller ett utkast av ett kapitel. Studien har gjorts under en begränsad tidsram varpå det har blivit svårt att hinna med respondentvalidering. Däremot har vi under intervjuerna upprepat vissa ord som intervjupersonerna sagt, för att få bekräftat av personen att vi uppfattat deras berättelse på ett riktigt sätt. Vidare har vi varit noga med att spela in och transkribera intervjuerna, så att det kan läsas i sin helhet. Vi erbjöd deltagarna att ta del av den slutliga uppsatsen efter publicering.

Därtill har vi förhållit oss till begreppet *överförbarhet*, som innebär huruvida resultatet bedöms vara överförbart till en annan social miljö. För att uppnå överförbarhet har vi i studiens analys och resultatkapitel använt oss av täta och fylliga beskrivningar, i form av citat (Svensson & Ahrne 2015). På så vis har studien gått på djupet i ett fåtal intervjupersoners berättelser, vilket är ett av tillvägagångssätten i en kvalitativ studie (Bryman 2018). Vidare har vi antagit ett granskande synsätt i genomförandet av studiens delar, för att uppnå *pålitlighet*. Vi har redogjort för forskningsprocessen samt begränsningar och förtjänster i uppsatsens olika kapitel. Eftersom vi är två personer som har författat arbetet tillsammans, har vi genomgående granskat varandras texter, vilket bidrar till studiens pålitlighet (ibid).

Slutligen har vi förhållit oss till begreppet *möjlighet att styrka och konfirmera*, i den bemärkelsen att vi utifrån Bryman (2018, s. 470) har agerat i ”god tro”. Genom studien har vi varit medvetna om våra egna åsikter och värderingar, för att inte låta dem påverka forskningen. Vi har öppnat upp för följdfrågor under intervjuerna, för att möjliggöra olika tankesätt. Därtill menar Bryman (2018) att inom samhällsvetenskapen kan det emellertid vara svårt att förhålla sig helt objektiv till forskningen. Vår medvetenhet har bidragit till att vi reflekterat över hur våra egna värderingar påverkar våra tolkningar och uppfattningar av materialet. På så vis har vi arbetat för att förhålla oss objektiva till studiens olika delar.

5.6 Förförståelse

Tidigare erfarenheter, kunskaper och värderingar kan påverka hur forskaren angriper samt ser på sitt forskningsområde, vilket i sin tur kan påverka studiens resultat (Bryman 2018). Vi valde riktning på vårt forskningsområde utifrån vad vi fann intressant och där det fanns möjlighet att bidra med ny kunskap. Eftersom vi läser socionomprogrammet har vi viss förförståelse för olika områden där socialtjänstens verksamhet är viktig och nödvändig. Därtill har vi båda utfört vår verksamhetsförlagda utbildning, VFU, på socialtjänsten. Detta har bidragit till att vi fått en förståelse för vikten av verksamhetens funktion i samhället. Det har även inneburit att vi bär med oss åsikten att socialtjänsten är en verksamhet som alla bör känna till och att vi därför tycker att det är viktigt att undervisa om. Vi har varit

medvetna om hur dessa erfarenheter och kunskap kan ha inverkat på vårt sätt att angripa studien. Genom att diskutera med varandra och reflektera har vi på så vis kunnat undvika att låta detta påverka genomförandet av studien och dess resultat.

5.7 Forskningsetiska överväganden

Vid forskning som utgår från människors berättelser och upplevelser, är det av vikt att inte glömma bort etiska aspekter. Kvalitativa intervjuer går ofta på djupet av en persons verklighet, vilket gör det centralt för forskaren att ta hänsyn till personen och dennes integritet. Vi har varit noga med hur vi uttryckt oss gentemot intervjupersonerna, så att samtalen skulle upplevas respektfulla (Öberg 2015). Fortsatt ska intervjupersonerna inte löpa risk att ta skada genom sitt deltagande (Bryman 2018) varpå vi valt att intervjua lärare som redan har till uppgift att tala om ämnet vi utforskar. Lärare har kunskap om samhället samt arbetar nära eleverna. Vi insåg tidigt att det kunde bli etiskt fel att intervjua elever på grund av att de är minderåriga. Vi resonerade kring att det inte blir personligt för lärarna att berätta om de teman som förekom i intervjuguiden eftersom de har till uppgift att undervisa om olika samhällsfenomen. Lärare har även förmågan att själva kritiskt överväga sitt deltagande.

Väl i genomförandet av studien har vi utgått från Vetenskapsrådets (2002) forskning om fyra forskningsetiska principer. Dessa innefattar *informations-, samtyckes-, konfidentialitets- och nyttjandekravet*. I studien har vi förhållit oss till informationskravet på så vis att vi informerat deltagarna om studiens syfte samt att deltagandet är frivilligt. Intervjupersonen blev informerad att denne när som helst kan avbryta sin medverkan utan vidare förklaring till varför. Detta förmedlade vi till våra intervjupersoner i början av intervjun såväl som i vårt informationsbrev som skickades ut i samband med intervjuförfrågan (se bilaga 2). Vidare har samtyckeskravet informerats vid dessa tillfällen. I enlighet med Bryman (2018) har vi innan påbörjad intervju fått deltagarens samtycke till medverkan. Då vi gjort intervjuerna digitalt har samtycket givits muntligt under inspelning som sedan transkriberats.

Vidare beskriver Bryman (2018) konfidentialitetskravet med att forskaren ska ta hänsyn till deltagarnas personuppgifter och behandla dem konfidentiellt. Ingen obehörig ska kunna få tillgång till uppgifterna. I vår studie spelade vi både in intervjuerna och sedan transkriberade vi dem, därför förvarade vi allt materialet tillsammans med personuppgifter på en extern hårddisk så att ingen obehörig skulle kunna komma åt materialet. Vidare förklaras det sista kravet, nyttjandekravet, vid att uppgifterna som samlats in endast får användas i den specifika studiens syfte (ibid). Detta förhåller vi oss till genom att inte dela med oss av materialet från intervjuerna till andra aktörer. Efter att arbetet har färdigställt kommer ljudfiler och transkriberat material att raderas.

6 Resultat och analys

I kapitlet presenteras resultat och analys av empirin. Kapitlet är uppdelat i tre huvudrubriker, som vardera besvarar studiens frågeställningar. Först presenteras de förutsättningar som lärarna i undersökningen beskriver, som påverkar undervisningen om socialtjänsten. Därefter redovisas hur socialtjänsten lyfts i undervisningen samt inom vilka områden socialtjänsten förklaras. Slutligen presenteras hur lärarna resonerar om elevers behov av denna kunskap och varför undervisningen är viktig. Det empiriska materialet kommer främst att analyseras med hjälp av Lipskys (2010) teori om frontlinjebyråkrater, med komplement från tidigare forskning.

6.1 Förutsättningar för att bedriva undervisning om socialtjänsten

Under denna rubrik kommer första frågeställningen att besvaras, *hur beskriver lärarna att förutsättningarna ser ut för att undervisa om socialtjänsten?* Studiens empiri visar att lärarens förutsättningar påverkas av läromaterial, styrdokument, resurser i form av tid och utrymme samt tillgång till kurator med sakkunnighet.

6.1.1 Möjlighet att utforma undervisningen

Socialtjänsten och dess verksamhet är ett komplext område som behandlar många arenor. En central aspekt som lärarna lyfte under intervjuerna var tidsbrist och

begränsat utrymme i utformning av undervisningsinnehåll. Planeringen av undervisningen i samhällskunskap måste förhålla sig till läro- och kursplanen samt resterande tre SO-ämnen. Detta innebär att det varken finns tid eller utrymme att undervisa om allt som rör samhällskunskapsämnet. Som följd har flera av lärarna uttryckt att de i undervisningen bara nämner socialtjänsten i relation till andra arbetsområden. De går inte in på djupet om vad socialtjänsten är. Istället ges en generell förklaring av verksamheten.

Det är ganska uppstyrt vad det är man ska undervisa om. Det centrala innehållet och syfteskontexten och kunskapskraven. Det är inget specifikt om socialtjänsten utan man kommer indirekt in på det i olika arbetsområden. De sker ingen undervisning om socialtjänstens organisation eller i detalj, utan då nämner man den lite brett. Alltså vilken möjlighet det finns att få hjälp av socialtjänsten. Så det är inte så att vi går in och specificerar organisationen eller så. (IP4)

Ovanstående citat tydliggör för att socialtjänsten inte är ett arbetsområde inom samhällskunskapen, utan en organisation som indirekt nämns i relation till andra arbetsområden. Citatet beskriver hur läraren behöver förhålla sig till kunskapskrav och andra riktlinjer vid utformandet av undervisning. Lärarens beskrivning är i linje med Skolverkets (2019) riktlinjer om lärandemål och vad eleverna ska uppnå. Eftersom det inte uttryckligen nämns något om socialtjänsten i läroplanen eller kursmålen, finns det heller inget som säger att socialtjänsten behöver lyftas i undervisningen. Däremot framför Skolverket (2019) att det är upp till varje enskild skola att utveckla sin verksamhet och undervisning för att uppnå de nationella målen.

Lärarnas beskrivning av socialtjänsten utifrån en generell överblick kan kopplas till kursplanens utformning och de övergripande lärandemålen. Det blir således upp till skolan och lärarna att avgöra huruvida socialtjänsten ska nämnas i undervisningen eller ej. Socialtjänsten är en verksamhet som träder in under många av de arbetsområden som nämns i kursplanen. Därför kan frågan ställas om det blir för specifikt att undervisa om verksamheten i sig själv, eller om det snarare skulle vara en fördel eftersom verksamheten indirekt lyfts inom andra arbetsområden. Socialtjänsten som verksamhet behöver nödvändigtvis inte ses som ett eget område i undervisningen men kunskap om socialtjänsten kan underlätta elevens förståelse för verksamhetens innehåll i olika sammanhang.

Den övergripande läroplanen och styrdokumentet i sig är en aspekt på undervisningens upplägg och innehåll. En del lärare uttryckte att de har stort utrymme att utforma undervisningen så att den följer kursmålen. Utifrån de breda direktiv som föreligger kan läraren välja om samt hur mycket de ska undervisa om socialtjänsten.

Jag behöver inte undervisa om socialtjänsten. Det är friutrymme, inget kunskapskrav säger att de ska kunna något om socialtjänsten, men det som finns med är det centrala innehållet. Så jag skulle ju kunna lägga två av nio veckor på högstadiet just om socialtjänsten och jag skulle kunna lägga noll. Nu väljer man ändå att ta upp det och då är det ju kanske att du kommer behandla det ett par lektioner. (IP2)

Tidsperioden som läraren i citatet ovan nämner kan vara en av faktorerna till varför undervisningen utformas på ett visst sätt. Överensstämmande med teorin om frontlinjebyråkrati framgår av citatet att det råder ett visst handlingsutrymme vad gäller val av arbetsområde inom ämnet. Likt som teorin ämnar att förklara frontlinjebyråkratens roll, så påverkas lärarens friutrymme av styrdokument och behovet att tillgodose elevens behov (Lipsky 2010). Läraren beskriver att utrymmet är relativt fritt när det kommer till att lägga upp undervisningen. Vad som däremot blir viktigt är att inte hamna utanför det centrala innehållet.

Läraren i citatet ovan väljer att nämna socialtjänsten vid ett par lektioner, men inte mer än så. Som frontlinjebyråkrat har läraren möjlighet att utifrån sitt friutrymme och ramar, lyfta aspekter som är av vikt för elevers utveckling. Teorin (Lipsky 2010) påvisar hur friutrymmet kan användas för att synliggöra aspekter i samhällskunskapen som är av vikt för lärandet. Trots att utrymmet finns att behandla socialtjänsten under flera veckor menar läraren att lektionerna utarbetas för att rymma mer än bara ett viktigt område. Det blir alltså utifrån teorin, lärarens ansvar att finna en balans som överensstämmer med andra relevanta aspekter i planering av undervisning.

6.1.2 Tillgång till expertiskunskap

Undervisning om socialtjänsten påverkas av lärarens egna kunskaper om verksamheten. Några av lärarna uttrycker att de själva saknar kunskaper om socialtjänstens verksamhet.

Eleverna vill ju gärna veta 'okej om jag har tagit en moppe och gjort ett inbrott, vad får jag då?' jaa, det vet man ju aldrig. Det är så mycket som hänt innan så det är svårt att säga. För socialtjänsten är ju inte vi proffs på i skolan. Utan vår profession är ju att 'detta finns och detta är det sociala nätet som vi har runt omkring oss'. (IP3)

Utifrån citatet ovan beskriver läraren att elever visar ett intresse för detaljkunskaper inom exempelvis lag och rätt. Läraren problematiserar att undervisa om detaljkunskaper genom förklaringen att det inte ingår i lärarprofessionen. Därtill att eleverna inte nödvändigtvis behöver detaljkunskaper om rättssystemet eller socialtjänsten. Enligt Öbergs (2019) resonemang kring samhällskunskapsämnet lyfter forskaren att det är svårt för SO-lärare att vara sakkunnig i hela ämnet. Det beror på att ämnets omfång är mycket brett. Citatet ovan påvisar svårigheten för lärare att ha fördjupade kunskaper, vilket beror på att det finns många inriktningar inom samhällskunskapens arbetsområden. Det blir därför viktigare för elever att istället få kunskap om var hjälpen finns samt vilka situationer som eleverna eventuellt möter och där hjälpen kommer att bli nödvändig.

I citatet ovan beskriver läraren hur klassrummet blir en plats där läraren genom undervisningen utövar frontlinjebyråkrati som, i någon mån, administrerar elevernas samhälleliga deltagande (Lipsky 2010). Utifrån citatet framgår det tydligt att lärarna inte har fokus på att undervisa om specifika kunskaper i socialtjänsten. Genom att förstå läraren som frontlinjebyråkrat blir en del i dennes uppdrag att se till både elevernas och statens behov (ibid). Lipskys (2010) teori går hand i hand med den skolplikt som finns i Sverige. Genom att skolan är en plats eleverna behöver infinna sig på, resulterar det i en beroendeställning till lärarna och därmed att eleverna ska få undervisning och kunskap om samhällets verksamheter. Läraren väljer ut de delar som är centrala för undervisningen i samhällskunskap utifrån sin tolkning av samhällets behov, som återfinns i Skolverkets styrdokument.

I ovanstående citat uttrycker läraren att de inte är proffs på socialtjänsten. Samtliga lärare berättade dock att det finns en skolkurator som är verksam på skolan. Skolkuratoren har expertkunskaper om socialtjänstens verksamhet samt andra samhällsliga verksamheter. Skolkuratorns roll innefattar bland annat att agera som konsult samt ge stöd och kunskap till lärarna (Hjelte 2020). Trots det inkluderade ingen av lärarna skolkuratoren i undervisningen som berör socialtjänsten. Enligt Lipsky (2010) kan detta förklaras genom att påvisa de olika rollerna som skolkuratorer samt lärare besitter.

En begränsning i lärares friutrymme är de riktlinjer och policys som läraren måste förhålla sig till när de utför sina arbetsuppgifter i utformandet av undervisningen. Inom de här policys och riktlinjer har skolkuratoren och lärare olika uppdrag och arbetssätt. Läraren har till uppgift att undervisa en grupp elever medan kuratorn utför ett enskilt och individuellt arbete med enstaka elever. Det påvisar att policy och riktlinjerna kan utgöra ett hinder för lärare att inkludera skolkuratoren i undervisningen på grund av yrkesrollernas olika uppdrag. Ett praktiskt exempel på detta är att skolkuratoren vanligtvis utför arbete med enskilda elever. Lärarna i intervjuerna förklarade att det inte finns utrymme för att inkludera skolkuratoren i undervisningen. Trots kuratorns expertkunskap som Hjelte (2020) indikerar på finns i skolans verksamhet, är kuratorn inte en resurs som används i undervisningen. Utifrån lärarna handlar det delvis om den resursbrist som redan finns.

6.1.3 Kunskapslucka i läromaterialet

Materialet som används i skolundervisningen har påvisats att inte vara tillräckligt komplett för att ge lärare möjlighet att undervisa om socialtjänsten. Genom läromaterialet identifierade lärarna en kunskapslucka i undervisningen om socialtjänsten.

Det finns inte något kapitel i den här boken till exempel, det är Gleeerups där står det inget direkt. När man då pratar om riksdag, regering, regioner och kommuner då står inte heller kommunens uppgifter om socialtjänsten. Det är väldigt tyst om detta. 'Några exempel på förvaltningar är skolförvaltningar och socialförvaltningen'. Det är en mening så det är väldigt tyst om socialtjänsten i det material som i alla fall vi använder, som jag tror många använder. (IP6)

Utifrån citatet ovan blir det tydligt att det saknas läromedel som beskriver socialtjänsten och dess verksamhet. I pilotstudien av Spånberger Weitz (2018) använde lärarna ett läromaterial som skapades av socialtjänsten. Materialet underlättade för lärarna i undervisningen om socialtjänsten. Både lärare och elever kunde föra diskussioner genom att ta del av det läromaterial som skapades för pilotstudien (ibid). Pilotstudien visar att det är viktigt att lärare har tillgång till ett rikligt material som de kan använda vid undervisning och i diskussion om socialtjänsten.

Utifrån lärarens beskrivning av innehållet i läroboken, i citatet, tolkar vi det som att det finns ett otillräckligt läromaterial om socialtjänsten. Det försvårar för läraren att undervisa om socialtjänsten i skolan, vilket är en av orsakerna till otillräcklig undervisningen om socialtjänsten. Med utgångspunkt i Lipskys (2010) teori finns det en lucka i lärares roll som frontlinjebyråkrat. Det finns en kunskapslucka i läromaterialet som utgör ett hinder för undervisningen om socialtjänsten. Samtidigt kan den här kunskapsluckan kompletteras med andra resurser som både finns inom och utanför skolans verksamhet. Lärare kan komplettera undervisningen om socialtjänsten med hjälp av skolkuratoren. Genom Lipskys (2010) teori kan skolan uppfattas som en frontlinjebyråkrati med uppdrag att tillgodose elever med kunskap. Till följd av kunskapsluckan som läraren i citatet identifierar, uppstår ett tomrum inom frontlinjebyråkratin. I förhållande till detta tomrum blir lärarens roll extra viktig, för att fylla den lucka som existerar.

6.2 Socialtjänstens framträdande i undervisningen

Under tidigare rubrik redovisades det för att socialtjänsten behandlas ytligt i undervisningen med hänsyn till exempelvis styrdokument, resurser och tid. I detta avsnitt kommer andra frågeställningen att besvaras, *hur ger lärare grundskoleelever kunskap om socialtjänsten?* Empirin visar att socialtjänsten behandlas i relation till andra arbetsområden i samhällskunskapsundervisningen. Alltså får elever kunskaper om socialtjänsten genom att de undervisas i andra områden där socialtjänsten blir relevant att nämna.

6.2.1 Socialtjänsten som funktion

En uppfattning som var gemensam bland intervjupersonerna var att socialtjänsten berörs inom andra delar av samhällskunskapen. Socialtjänsten dyker upp i samband med undervisning om välfärdssamhället och Sveriges sociala skyddsnät. På frågan om hur lärarna beskriver socialtjänsten inom detta område fick vi många liknande svar.

Jag skulle nog säga att man pratar mycket om det som nästan en form av, jag brukar säga som på cirkus, att man du vet, har ett nät där nere som fångar upp när man gör konst här uppe och att socialtjänsten är ett skyddande nät. Så faller vi så faller vi inte fritt utan vi har möjlighet att fångas upp. Att det är en service vi har i vårt samhälle men som man inte har i alla samhällen. (IP7)

I undervisningen beskrivs socialtjänsten som en stödverksamhet som finns till hands för de individer som på något sätt är i behov av hjälp. Läraren ger eleverna en bild av socialtjänsten som ett skydd som finns där om familjens egna resurser inte längre räcker till. Lärarens förklaring av socialtjänsten som en skyddande verksamhet blir relevant för eleven i relation till Öbergs (2019) avhandling. Samhällskunskapen förklaras vid undervisning av verktyg för framtida förståelse för samhället (Öberg 2019). Öbergs beskrivning antyder att undervisningen ska fungera som ett redskap för eleven, som ska kunna komma till nytta för framtida bruk. Även om elevens familjesituation och tillvaro i dagsläget är stabil finns det en risk att den förändras med tiden. Att veta att samhället finns där och fångar upp blir en trygghet för individen.

Citatet ovan indikerar att lärare utformar undervisning för att ge elever djupare kunskap om vilken hjälp som finns att få utöver enstaka insatser. Skyddsnätet är brett och individen blir därför inte helt utlämnad, samhället finns där att falla tillbaka mot. Genom att förklara socialtjänsten på detta sätt, bidrar det inte enbart till elevers förståelse för samhället, utan även hur samhället förändras över tid. Läraren visar att skyddsnätet inte är en självklarhet utan att det ser olika ut i olika samhällen. Ytterligare kan detta leda till en förståelse för att ta tillvara på samhällets resurser och för att skyddsnätet ska finnas, måste medborgare samarbeta. På så vis skapas läraren som frontlinjebyråkrat, utifrån Lipskys (2010) mening. Samtidigt som läraren tillgodoser elevens behov av kunskaper för att förstå samhället, så

uppfylls statens behov i form av att eleverna formas till förstående samhällsmedborgare.

Ett konkret exempel som framkommit under flera intervjuer är att nämna socialtjänsten när det berör arbetslöshet, fattigdom samt sjukförsäkring. Detta då lärarna uttrycker att elever ibland förknippar socialtjänsten med pengar.

Man tittar på vilka möjligheter det finns att få hjälp. Också vad den hjälpen innebär ska jag också säga förresten. Det är ju inte så att man får massvis med pengar, utan där är ju vissa krav för att få de här pengarna om det nu är det. (IP1)

Lärarens uttalande indikerar på att socialtjänsten är en verksamhet som kan bistå stöd vid ekonomisk utsatthet, under vissa villkor. Det tydliggörs samtidigt för att det inte finns obegränsat med resurser att tillgå. Författarna Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelen (2015) lyfter att barn som är i kontakt med socialtjänsten upplever brist på kunskap och information som behövs för att förstå sitt ärende. Vi tolkar att om ett barn har förståelse för sitt eget ärende, har barnet även större insikt i sammanhanget och därmed vilka möjliga krav som ställs på individen. Den undervisning som ges i skolan tolkar vi som en bidragande faktor för alla elevers förståelse, oberoende tidigare erfarenheter, om att krav ställs på den hjälpsökande. Utan denna kunskap finns risk för elever skapar sig oriktig uppfattning om personer som är i behov av ekonomisk hjälp. En av lärarna menar att det är av stor vikt att och föra diskussioner med klassen för att ge de givna exemplet "liv".

I linje med Lipsky (2010) har skolan en normgivande roll. Utifrån teorin tolkar vi att läraren på så vis har en normgivande roll i att lära elever grunderna i hur samhället fungerar. Likaså ingår det i rollen att forma barn och unga till att förstå och samleva i samhällets komplexitet (ibid). En förståelse för människors olikhet och att vissa människor är i behov av mer hjälp än andra, är ett sätt att påvisa detta. Spånberger Weitzs (2018) pilotstudie visar att denna form av undervisning är relevant redan från en tidig ålder. Eleverna utvecklar på så sätt en större förmåga att se till allas olikheter och att livssituationer ser olika ut.

Vi tolkar elevers kunskaper om samhällets komplexitet samt förståelse för människors olika levnadsvillkor, utifrån ett moraliskt perspektiv där elever ska få

möjlighet att utveckla en empatisk förståelse för människor i olika livssituationer. De flesta människor som behöver ta del av det ekonomiska skyddsnätet gör inte det av illvilja, för att utnyttja systemet. Av citatet framgår att elever får kunskap om att det finns krav och motprestationer som avgör om människor i behov av hjälp, har rätt till ekonomiskt stöd. I enlighet med Lipskys (2010) teori blir det relevant för lärare att diskutera människors olika möjligheter utifrån deras levnadsvillkor samt livssituation. Det beror på att det är lärarens uppdrag att se till att elever får vetskap och förståelse för människor i olika livssituationer.

6.2.2 Socialtjänsten som reaktion

Vidare menar lärare att socialtjänsten nämns som en reaktion på en handling. Socialtjänsten beskrivs i relation till fenomen i undervisning om lag och rätt. Lärarna beskrev att de i undervisningen uppger att socialtjänsten träder in i de fall där ett barn har begått eller blivit utsatt för brott.

Det första vi pratar om är lag och rätt. Socialtjänsten är en del av det system som träder in när något brott har skett eller när en familj blir indirekt eller direkt drabbad av ett brott. Det är socialtjänsten som träder in och ska hjälpa eller det är någon form av rättslig påföljd också såklart. Men om en ung människa som har begått ett brott och inte är straffmyndig så är det socialtjänsten som träder in. (IP5)

Utifrån citatet ovan förklarar läraren att socialtjänsten kan involveras när en familj har blivit drabbad av brott. Vidare kan socialtjänstens insatser bli relevanta när en ungdom eller barn har begått ett brott. Citatet visar på att socialtjänstens insatser blir ett tydligt och konkret exempel på när socialtjänsten blir aktuellt för barn och deras familj. Det kan kopplas till frontlinjebyråkrater (Lipsky 2010). Läraren som frontlinjebyråkrat har som uppgift att se till samhällets behov genom att fostra ungdomar till att bli goda medborgare. Det möjliggörs genom att utbilda ungdomar i den svenska rättsliga processen samt om hur de rättsliga påföljderna ser ut. Barn och unga får vetskap om detta genom att det förklaras i vilka situationer som socialtjänsten kan bli aktuell. Det leder till en förståelse för varför socialtjänsten måste agera på ett visst sätt beroende på situationen som barnet befinner sig i. Barnets kunskaper om socialtjänsten kan stärka deras förmåga att yttra sig när de har förståelse för sina rättigheter i förhållande till sitt eget ärende.

I tidigare rubrik har det förts en diskussion om hur socialtjänsten ytligt förklaras i undervisningen. Socialtjänsten beskrivs endast kortfattat utan vidare förklaring om organisationen. En lärare problematiserar att socialtjänsten endast kortfattat nämns i kontext där verksamheten träder in som en konsekvens. Detta handlar om när en ungdom begått en brottslig handling eller blivit utsatt för brott.

Jag har elever som har haft kontakt med socialtjänsten. När du då undervisar om socialtjänsten som en konsekvens av en brottslig handling, blir det lite skevt för de här barnen som får höra att de gångerna min familj har varit på möte med socialtjänsten, och de gånger där det landat en orosanmälan hos oss, då är det därför att jag har gjort fel. Det blir ett skevt skuldbeläggande. (IP 2)

Citatet ovan visar på hur barn som har kontakt med socialtjänsten kan uppfatta sin situation när lärare undervisar om socialtjänsten i området lag och rätt. Läraren nämner också att eleverna får en skev syn på vilka sammanhang som socialtjänsten involveras. Detta på grund av att eleverna får lära sig att socialtjänsten vanligtvis träder in när de själva har handlat felaktigt. Läraren menar att det leder till att elever ytterligare får ett snävt perspektiv om när och varför socialtjänsten blir relevant. Som läraren nämner i citatet påvisar det att barnen antar att det är deras egna fel att socialtjänsten kopplas in, vilket i vissa fall inte överensstämmer med den faktiska situationen. Utifrån Lipsky (2010) teori tolkar vi att elevers skeva skuldbeläggande kan motverkas genom att lärare har möjlighet att använda sitt friutrymme. Genom att tala om andra situationer, än bara de där barn själva handlat felaktigt, får elever ett annat perspektiv på när socialtjänsten kan bli aktuell för eleven och dennes familj. Det leder till att eleverna får en förståelse för att socialtjänstens insatser inte alltid är en konsekvens av deras egna handlande.

6.3 Lärares resonemang om elevers behov av kunskaper om socialtjänsten

Under denna rubrik kommer den sista frågeställningen att besvaras, *hur resonerar lärarna kring behovet av elevers kunskap om socialtjänsten?* Det empiriska materialet synliggör att det finns olika perspektiv på hur behovet av kunskaperna kan ta sig uttryck och varför de kan vara viktiga. Kunskaperna kan ha en direkt inverkan i elevens livssituation. Kunskaperna är behövliga för att öppna upp synsätt samt bredda förståelsen för socialtjänsten.

6.3.1 Praktisk användning

Undervisningen som ges i grundskolan är inte endast till för kunskapsinhämtning. Ett flertal lärare nämner att lektionerna kan fylla en större eller mindre funktion beroende på vilka elever de har framför sig. Undervisningen om socialtjänsten i skolan kan med andra ord få en direkt inverkan på eleven, beroende på dennes bakgrund. Beroende på elevgrupp menar lärarna att behovet av undervisningen kan se olika ut.

Det blir ju också som ett meddelande från läraren till eleverna. Jag undervisar inte bara för att de ska lära sig saker utan det kan också vara av praktisk användning för någon. (IP5)

Läraren i citatet ovan tydliggör att undervisningen om socialtjänsten kan fylla en praktisk funktion för eleven beroende på dennes levnadssituation. Forskning menar att skolan har ett dubbelt uppdrag. Det handlar om ett pedagogiskt ansvar såväl som ett socialt (Triay Strömvall 2017), vilket grundar sig i skollagen (SFS 2010:800) och skolans läroplan. Det sociala uppdraget kan kopplas samman med lärarens ansvar att tillgodose elevers behov i form av undervisning, såväl som lärarens ansvar att representera skolan. I linje med fronlinjebyråkrati, tolkar vi lektionerna som ett redskap i formandet av eleven som samhällelig medborgare. Lektionerna används även för att guida elever i rådande livssituationer. Eftersom skolan och därmed lärare är det närmsta "tvingande" offentligt organ ett barn har i sin omgivning, blir det således viktigt att de uppmärksammar hela barnets situation och mående.

Läraren som fronlinjebyråkrat arbetar närmast medborgaren. Lärarens professionella bedömningar behöver fattas utifrån komplexa situationer (Lipsky 2010). Detta i sin tur innebär inte att läraren ska eller behöver inta en roll som socialarbetare. Med socialarbetare menar vi att läraren intar en roll som inte ingår i deras arbetsuppgifter, för att vara som stöd till eleven. Däremot kan undervisningen fungera som ett verktyg att nå ut till flera personer utan att peka ut någon. I stället för att ta en elev åt sidan och riskera att eleven upplever negativa följder av detta, kan läraren integrera socialtjänsten i sin undervisning. På så vis får alla elever kunskaper om socialtjänsten som påverkar deras tankevärld på ett neutralt sätt. En av lärarna uttryckte svårigheter i att veta varenda barns hemsituation och därmed

deras behov av kunskap om socialtjänsten. Det kan finnas flera elever i behov av dessa kunskaper i en klass, eller inga.

Vidare utvecklar samma lärare att den kunskap eleverna får till sig i skolan kan fungera som hjälpmedel för hela familjen. Läraren förklarar detta utifrån erfarenheter av att ha arbetat på en skola belägen i ett socioekonomiskt utsatt område och där många av invånarna hade begränsade kunskaper i det svenska språket.

Det var oerhört viktigt att prata om de här frågorna, därför att det finns så mycket konkreta utmaningar, både i skolan och i hemmen. Hemmen kan vara väldigt svåra att nå. Då kanske vi behöver nå ungdomarna där med kunskapen om hur samhället fungerar, i många hem där det finns språkliga barriärer och arbetslösheten är hög. (IP5)

Fortsatt förklarade läraren att de kunskaper ungdomarna får till sig i skolan kan hjälpa hela familjen. Läraren menar därför att undervisningen till viss del anpassas efter klassen och deras behov, vilken ofta skiljer sig beroende på skolområde och invånarnas grundläggande förutsättningar. Rollen som frontlinjebyråkrat medför att tjänstemannen behöver göra bedömningar utifrån situationen. I citatet ovan berättar läraren om hur den gör ett urval utifrån de frågor som upplevs ha en särskild vikt i elevgruppen, vilket visar på hur läraren använde det handlingsutrymme som frontlinjebyråkraten besitter, och måste använda, för att kunna utöva sin byråkrati (Lipsky 2010). Elever som går i skola i ett utsatt område kan ha andra förutsättningar och möjligheter än elever som går i en skola i ett mer privilegierat område. Utifrån detta resonemang är en viktig faktor att anpassa undervisningen till förutsättningarna och förståelsen, men även vilka kunskaper barn och unga är i behov utav. Undervisningen kan behöva anpassas beroende på redan befintlig kunskap och livsvillkor, vilket kan skilja sig mellan områden.

Läraren i citatet, uttrycker att det är svårt och nå hemmen, vilket ytterligare kan försvåras av språkliga barriärer. Eleven kan då fungera som ett språkrör och förmedla kunskapen vidare. Undervisningen används som ett verktyg att nå ut till mer än bara skolelever, utan andra parter i samhället, som i detta fall är vårdnadshavare. Lipsky förklarar att läraren utifrån sin position och roll, har en förmåga att väcka känslor och reaktioner hos eleven som kan förstärka deras synsätt

på ett fenomen (Lipsky 2010). Genom denna förmåga kan läraren ge eleven kunskaper om socialtjänstens verksamhet och den hjälp organisationen bistår, på ett sätt som visar socialtjänstens potential. Som ett led i detta kan elevens inställning till socialtjänsten ta sig form och tänkas bidra i deras sätt att resonera om sin egen livssituation. Detta kan eventuellt leda till att ungdomen tar med sig kunskapen hem till vårdnadshavaren som i sin tur kan använda den för att förstå sin (familjens) situation eller möjligheter till samhällets skyddsnet.

6.3.2 Elevers synsätt präglas hemifrån

En persons sätt att se på ett fenomen påverkas av olika faktorer. Under intervjuerna framkom det att elever bär med sig uppfattningar och åsikter från hemmet till skolan, som påverkar deras sätt att tolka undervisningen i samhällskunskap.

Det är väldigt präglad hemifrån. Bara en sån sak att vi har nyanlända som bor i husvagnar bredvid soptippen och en del elever får hemifrån att de tycker att det är okej. Vad de får med sig hemifrån, när det gäller den delen, är det väldigt färgande i undervisningen. Men när man pratar om barn brukar eleverna förstå mer. (IP 3)

Läraren i citatet ovan diskuterar hur elevernas redan befintliga åsikter och uppfattningar om samhället påverkar hur undervisningen förstås. Hemmet spelar en stor roll i formandet av uppfattningar. Lärare som frontlinjebyråkrat ska ge en objektiv skildring av samhällsapparaten (Lipsky 2010). Det uppstår därför en utmaning för lärare att få eleverna att bli medvetna om andra perspektiv än deras egna. Lärare strävar efter att elever ska få med sig ett mer nyanserat och bredare perspektiv av samhällets välfärdsstrukturer. Elever har rätt att ha sitt eget förhållningssätt till samhällliga fenomen men det bör samtidigt inte hindra skolan att framföra ett mer nyanserat perspektiv. I linje med Lipskys (2010) teori, ser vi hur lärare behöver skapa en balans mellan formella ramverk och den praktiska undervisningssituationen, genom att exemplifiera socialtjänstens arbete utifrån en verklig samhällskontext.

Vidare diskuterar samma lärare kring vilken uppfattning eleverna har angående människors olika levnadssituationer.

De är också väldigt färgade. Arbetslöshet kan drabba alla och samtidigt kan man kommentera att man har sig själv att skylla. De kan inte sätta sig in i att det kanske

finns en bakgrund till detta, att man agerar som man gör eller att man kommer från ett krigshärjat land. (IP 3)

Läraren uttrycker att elevers uppfattningar om social utsatthet är väldigt färgande. Utifrån citatet tolkar vi att elever har ett individualistiskt perspektiv på social utsatthet, eftersom läraren beskriver att elever har svårigheter att förstå att det kan finnas en bakgrund till problem som kan drabba alla människor i samhället. Vi kopplar citatet till författaren Jonasson Rings (2015) diskussion om samhällskunskapens betydelse för elever och behovet av skolundervisning i samhällskunskap. Samtliga lärare uttalar sig om vikten av elevers förmåga att kunna reflektera över sin egen och andra människors livssituation. Det i sin tur leder till att elever får ett mer nyanserat perspektiv över människor som befinner sig i utsatta situationer. Enligt Lipskys (2010) definition av frontlinjebyråkrater, finns utrymme för läraren att anpassa sig efter situation. I undervisningen om socialtjänsten finns det möjlighet för lärare att utöver undervisning om verksamheten, även föra diskussioner med elever kring människors levnadsvillkor och varför en del människor är i behov av socialtjänstens hjälp och andra inte.

6.3.3 Avdramatisering av begreppet socialtjänst

Intervjuerna påvisar att det kan vara viktigt för lärare att avdramatisera undervisningen i de arbetsområden där socialtjänsten berörs. En del lärare poängterade att de strävade efter att förklara hjälpinsatserna som någonting positivt och medmänskligt. Samtidigt ska informationen baseras på objektiva faktakunskaper.

Det viktiga är att man har fakta och att man inte har fördomar utan att man bygger sin kunskap på objektiv fakta. Att man har förståelse för att man har olika levnadsvillkor och olika förutsättningar för att leva. Jag tänker att det är viktigt att man avdramatiserar och att eleverna känner till att det finns möjligheter att få stöttning i samhället på olika sätt. (IP 4)

I citatet ovan beskriver läraren att det är viktigt att avdramatisera undervisningen om socialtjänsten för att eleverna ska vara medvetna om alla människors olika levnadsvillkor och förutsättningar. I undervisningen där socialtjänsten berörs är det betydande att elever får förståelse för vilken hjälp det finns att få i samhället. Vi uppfattar det som att lärare har en strävan efter att avdramatisera behovet av att söka

hjälp från socialtjänsten och att tydliggöra för elever att det är naturligt att söka hjälp och stöd hos socialtjänsten, när det behövs.

Läraren poängterar i citatet ovan att det är viktigt att inte vara fördomsfull i undervisningen om socialtjänsten. Som frontlinjebyråkrat är detta väsentligt ur två aspekter. När frontlinjebyråkrater utför sina arbetsuppgifter ska denne förhålla sig neutralt och objektiv, för att frontlinjebyråkrater inte ska kategorisera människorna som den ska hjälpa, så att de antar rollen som klient (Lipsky 2010). Lärare integrerar ständigt med elever, vilket skapar relationer där läraren utöver undervisningen även ska agera som en kontaktperson till eleverna. I rollen som kontaktperson får läraren kunskap om elevernas sociala situation och hemförhållande. Lipsky (2010) poängterar att när en lärare kategoriserar en elev med attribut kommer eleven själv att identifiera sig med dessa attribut. Utifrån Lipskys förklaring tolkar vi det som att när lärare undervisar om socialtjänsten, har lärare inflytande över hur elever identifierar sig själva och andra människor.

I undervisningen ska läraren vara objektiv och neutral, eftersom lärare påverkar hur elever uppfattar sig själva och andra. Inflytandet medför att lärare har möjlighet att delvis forma elevernas uppfattning om socialtjänsten och de samhällsgrupper som är aktuella hos verksamheten. Utifrån Lipskys (2010) teori och citatet ovan indikerar det, att när socialtjänstens verksamhet och arbete tydligt uppmärksammas i undervisningen, bidrar det till att socialtjänstens arbete avdramatiseras för eleverna. Med andra ord behöver inte personer som söker socialtjänstens stöd och hjälp stigmatiseras. Perspektivet öppnar upp elevens synsätt för att vissa behöver mer hjälp än andra.

6.3.4 Synliggörande av socialtjänsten

Elevers kontakt med socialtjänsten kan ibland bli synlig i diskussioner eleverna emellan. Lärare beskriver att elever var öppna med att de haft kontakt med socialtjänsten. Detta skapade funderingar hos elever som inte varit i kontakt med socialtjänsten. Genom att tala om detta uppmärksammades en kunskapslucka hos elever.

Det pratas jättemycket om socialtjänsten och många elever är ganska öppna med att 'åh nu var soc hemma hos oss igår igen' och då är det många elever som inte vet vad det betyder. Många elever har aldrig haft kontakt med socialtjänsten, vad det är för någonting, är det negativt, är det positivt? Liksom varför kan eleven, varför har den kontakt med soc exempelvis? (IP 2)

I citatet beskriver läraren att elever som är aktuella på socialtjänsten delar med sig av sina erfarenheter av mötet med socialtjänsten för sina klasskamrater. Det kan uppstå funderingar för de elever som inte har någon relation till socialtjänsten, eftersom de inte har kunskaper om socialtjänstens verksamhet. I citatet ovan visar läraren att många elever har frågor som de funderar på, gällande socialtjänsten och det arbete som bedrivs. Citatet talar för att elever som inte själva har egna erfarenheter av socialtjänstens hjälp och stöd, har många detaljerade funderingar om verksamheten. Lärare kan nyttja sitt friutrymme genom att föra diskussioner under lektionstiden för att elever ska få mer kunskap och insyn om verksamheten. Det bidrar till att elever förstår andra elevers situation på ett mer begripligt sätt. Eleverna får även mer förståelse för det arbete som socialtjänsten bedriver. När elever har kunskaper om socialtjänsten som de bär med sig från diskussionerna under lektionstiden, får de därmed svar på de frågor som de funderar på.

Citatet ovan tyder på att skolan inte ger tillräckligt med information om socialtjänsten som eleverna kan tillgå när de får ta del av sina klasskamrater erfarenheter. Lipsky (2010) visa på frontlinjebyråkratens friutrymme. Inom friutrymmet har tjänstemannen möjlighet att själv bestämma hur arbetet ska utformas. I Skolverkets (2019) dokument finns inget detaljerat om att elever ska ha specifika kunskaper kring socialtjänsten och deras arbete. Lärare har ett friutrymme att forma undervisningen så att centrala delar i samhällskunskapen lyfts upp. Därmed kan socialtjänsten få en utökad plats i undervisning, trots att det inte finns något specifikt lärandemål om socialtjänsten i styrdokumentet.

För att synliggöra socialtjänsten i skolans undervisning föreslår lärarna ett samarbete mellan socialtjänsten och skolan. En av lärarna diskuterar ett behov av att samarbeta, där det i särskilda samhällsområden finns fördomar mot socialtjänsten.

Jag har följt lite i media på sistone att framförallt i områden där det finns mycket vanföreställningar eller fördomar om vad socialtjänsten har för befogenheter att göra och att inte göra tror jag är jätteviktigt. Dels att skolan gör det och dels att socialtjänsten och skolan samarbetar med folk som jobbar på socialtjänsten kommer till skolan och visar sig och pratar. På vår skola är det väldigt blandat och det är ändå en övervägande del som har tilltro till socialtjänsten och kommunernas verksamheter så att det är inget akut behov men det behövs skulle jag säga. (IP 6)

Ovanstående citat kan förklara hur ett synliggörande av socialtjänsten i skolan inom olika områden kan motverka den befintliga misstron till verksamheten. Läraren diskuterar detta genom att införa ett samarbete mellan socialtjänsten och skolan. I samarbetet kan de yrkesverksamma socialsekreterarna prata med elever och diskutera socialtjänsten, för att ge tydliga förklaringar av verksamhetens uppbyggnad och uppdrag. Enligt läraren kan ett samarbete även främja ett förebyggande arbete där elever får tillräckligt med kunskap om socialtjänsten som de har användning av i ett senare skede i livet. Återigen finns det utrymme för läraren att använda det friutrymme som finns, för att integrera andra aktörer i undervisningen. Ett samarbete mellan skola och socialtjänst bidrar till att besvara elevernas frågor och bemöta fördomar.

Enligt Lipskys (2010) teori tolkar vi citatet ovan som att det är två olika frontlinjebyråkrater som ska mötas och samarbeta. Det är två olika verksamheter som ska mötas, som har olika förutsättningar, riktlinjer, uppdrag och perspektiv. Verksamheterna behöver därför förhålla sig till varandras uppdrag och perspektiv. Lipsky (2010) poängterar att frontlinjebyråkrater har tidsbrist, hög arbetsbelastning samt brist på resurser. Detta kan utgöra hinder för ett samarbete mellan två olika frontlinjebyråkrater. I sin tur bidrar det till att det uppstår utmaningar när lärare och socialsekreterare utgår från olika perspektiv samt har olika riktlinjer att förhålla sig till. Samtidigt som ett samarbete mellan de två verksamheterna utgör en möjlighet för att synliggöra socialtjänsten i skolan. Elever får då inblick i socialtjänsten och därmed kunskap om varför socialtjänstens arbete behövs. Läraren förklarar i citatet att även om eleverna har tilltro till kommunens verksamheter behöver socialtjänsten synliggöras i skolundervisningen för fortsatt tilltro.

7 Avslutande diskussion

I denna studie har vi strävat efter att kartlägga vilken kunskap barn och unga får till sig om socialtjänsten genom undervisning i grundskolan. Syftet med studien var att undersöka hur det undervisas om socialtjänsten i grundskolan, för att förstå hur skolan bidrar till elevernas kunskap om socialtjänsten samt hur lärare resonerar om behovet av denna kunskap. Syftet mynnade ut i följande tre frågeställningar: Hur beskriver lärarna att förutsättningarna ser ut för att undervisa om socialtjänsten? Hur ger SO-lärare grundskoleelever kunskap om socialtjänsten? Hur resonerar lärarna kring behovet av elevers kunskap om socialtjänsten?

Den första frågeställningen, *hur beskriver lärarna att förutsättningarna ser ut för att undervisa om socialtjänsten*, besvaras genom att lärarna förklarar att socialtjänsten inte är ett område eller en del i läroplanen, kursmålen eller andra styrdokument för högstadieundervisningen. Lärarna behandlar socialtjänsten ytligt i sin undervisning utifrån bland annat avsaknad av en detaljerad läroplan. Socialtjänstens utrymme i undervisningen beror även på aspekter så som tidsbrist, avsaknad av detaljkunskaper samt bristande läromaterial. Socialtjänstens snäva plats i undervisningen kan bland annat finna sin förklaring i det bristande läromaterial som lärarna tillhandahåller. Spånberger Weitz (2018) tog i sin pilotstudie fram ett nytt utvecklat läromaterial om socialtjänsten, för att stödja lärarna i undervisningen.

Den andra frågeställningen, *hur ger SO-lärare grundskoleelever kunskap om socialtjänsten*, besvaras med att socialtjänsten inte är primär utan snarare sekundär i förhållande till andra arbetsområden inom samhällskunskapen. Lärare förklarar att socialtjänsten behandlas indirekt inom andra arbetsområden, såsom Sveriges välfärd, skyddsnet, arbetslöshet samt samhällsekonomi. Elever får lära sig att socialtjänsten fungerar som en samhällsfunktion, ett skyddsnet, men där krav ställs på individen för att få ta del av dess tjänster. Vidare lyfts socialtjänsten inom området lag och rätt, där socialtjänsten framställs som en reaktion. Elever får lära sig att socialtjänsten träder in om barn och ung begår brott. Med andra ord att en felaktig handling kan leda till kontakt med socialtjänsten. Detta kan delvis finna sin

förklaring i den problematik Öberg (2019) lyfter i sin avhandling om lärares svårighet att vara sakkunnig i hela ämnesområdet, på grund av dess utbredning.

Svaret på den tredje och sista frågeställningen, *hur resonerar lärarna kring behovet av elevers kunskap om socialtjänsten*, är att lärare beskriver att det finns ett behov av att barn och unga känner till socialtjänstens verksamhet. Spånberger Weitz (2018) menar att elever redan i tidig ålder drar nytta av att lära sig om socialtjänsten. På så vis utvecklas en större förmåga att se till individers olikheter och livssituationer. Lärare resonerade kring att behovet kan se olika ut beroende på elevens livssituation och villkor. Uppväxtförhållanden kan påverka elevers uppfattning om socialtjänsten såväl som deras behov och vetskap om verksamheten. Kunskaperna kan ha en direkt inverkan och fylla en praktisk funktion för eleven och dennes familj. Genom undervisningen ges elever möjlighet att skapa sig en bild av socialtjänsten.

Vid intervjuerna framgick att lärarna blev medvetna om att de inte fokuserar på socialtjänsten i sin undervisning inom samhällskunskapen. Det var många lärare som förvånades över att det varken finns en tydlig definition av socialtjänsten i läromaterialet eller att de själva tog upp socialtjänsten mer ingående. Lärarna ansåg att undervisningen behöver utvecklas genom att tydliggöra socialtjänsten och dess verksamhet. Intervjuerna blev dessutom ett tillfälle för lärare att reflektera över sin undervisning samt elevernas uppfattning om socialtjänsten. Lärares resonemang och medvetenhet har varit en intressant aspekt, då lärarna själva blev medvetna om den brist som är befintlig om socialtjänsten i undervisningen.

Lipskys (2010) teori om frontlinjebyråkrater har hjälp oss att tolka studiens empiri. Teorin visar på att läraren har ett friutrymme att handla i relation till skolans styrdokument. Läraren kan tolka skolans styrdokument och därigenom förändra och utveckla undervisningen för att framhäva socialtjänsten. Teorin om frontlinjebyråkrati kan även förklara behovet av undervisningen genom att belysa att lärare har ett friutrymme att anpassa undervisningen efter elevgruppens behov. Öberg (2019) menar att samhället förändras vilket leder till att undervisningen i samhällskunskapen också behöver utvecklas i förhållande till de samhälleliga förändringarna. Resonemanget ger stöd för att förstå utvecklingen och behovet av

undervisningen om socialtjänsten. Detta för att innehållet ska stämma överens med rådande samhällsutveckling. I takt med att socialtjänsten blir mer relevant i samhället är en tänkbar förklaring att lärarna behöver aktualisera innehållet i undervisningen.

Metoden har begränsat studien genom att endast lärares perspektiv har lyfts fram. I studien har vi genomfört kvalitativa intervjuer med lärare men elevernas perspektiv har inte blivit utforskat. Det går därför inte att säga något om hur eleverna själva resonerar kring socialtjänsten i undervisningen. En annan begränsning är urvalet, där vi endast analyserar empiriskt material från sju intervjupersoner. I den här studien kan vi därför inte generalisera resultatet till lärare i Sverige. Studiens syfte och frågeställningar kan därför endast svara på hur de intervjuade lärarna resonerar. En kvantitativ metod hade möjliggjort för att generalisera resultatet till hela populationen.

Forskning om hur det undervisas om socialtjänsten i grundskolan och vilka kunskaper elever besitter, är ett relativt outforskat område. Vår studie har kompletterat tidigare forskning med ett perspektiv utifrån hur lärare ser på undervisningen om socialtjänsten. Studien påvisar områden där det undervisas om socialtjänsten i högstadiet, vilka förutsättningar som föreligger för undervisningen samt vilken kunskap elever får om socialtjänstens verksamhet. Ytterligare har studien synliggjort elevers behov av dessa kunskaper, utifrån lärares perspektiv. Det finns möjlighet att vidareutveckla forskningsämnet som belyser socialtjänsten i undervisningen, utifrån andra perspektiv. Ett möjligt forskningsområde kan vara att undersöka elevers uppfattning och kunskaper om socialtjänsten. Det hade på så sätt varit intressant att utföra en studie som undersöker elevers perspektiv.

8 Referenslista

Aftonbladet (2021a) *Fel barn hämtades av socialtjänsten*.

[<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/KyjGyy/fel-barn-hamtades-av-socialtjansten>. Hämtad: 2021-11-05]

Aftonbladet (2021b) *Socialtjänsten missade att hemlighålla barns adress*.

[<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/EaJMRl/socialtjanst-missade-att-hemlighalla-barns-adress>. Hämtad: 2021-11-05]

Andersson, Ulla & Uriel Hedengren (2019) *SOS Samhälle 7–9*. 4:e uppl. Stockholm: Liber

Bijleveld, Ganna, Christine Dedding & Joske Bunders-Aelen (2015) Children's and young people's participation within child welfare and child protection services - a state-of-the-art review. *Child & Family Social Work*, 20: 129–138.

Björngren Cuadra, Carin, Philip Lalander & Erica Righard (2013) Socialt arbete i Malmö: Perspektiv och utmaningar. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 20(1): 4–12.

Bris (2020) *Hållbara liv – om barnets rättigheter, barns uppväxtvillkor och samhällets ansvar*. Stockholm: Bris

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3 uppl. Stockholm: Liber

Cossar, Jeanette, Marian Barndon & Peter Jordan (2016). 'You've got to trust her and she's got to trust you': children's views on participation in the child protection system. *Child & Family Social Work*, 21, 103–112.

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Göran Ahrne (2015) Intervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2 uppl. Malmö: Liber

Ghersetti, Marina (2019) *Alarmerande nyheter – en undersökning om spridning, omfattning och effekter av alarmerande nyheter*. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet

Hakovirta, Mia & Johanna Kallio (2016) Children's Perceptions of Poverty. *Child Indicators Research*, 9 (2): 317–334.

Hellstadius, Mikael (2020) Juridiska aspekter på skolkuratorns arbete. I: Christine Isaksson, Björn Blom & Lennart Nygren (red.) *Socialt arbete i skolan- Villkor, innehåll och utmaningar*. Lund: Studentlitteratur.

Hjelte, Jan (2020) Skolkuratorers ansvarsområden vid intern och extern samverkan. I: Christine Isaksson, Björn Blom & Lennart Nygren (red.) *Socialt arbete i skolan- Villkor, innehåll och utmaningar*. Lund: Studentlitteratur.

Jonasson Ring, Emmy (2015) *Samhällskunskap i ett föränderligt samhälle – medborgarkompetenser och didaktiska utmaningar*. Licentiatavhandling. Karlstad: Karlstad universitet

Jones, Christine. Kristen Stalker, Anita Franklin, Deborah Fry, Audrey Cameron & Julie Taylor (2017). Enablers of help-seeking for deaf and disabled children following abuse and barriers to protection: a qualitative study. *Child & Family Social Work*, 22, 762–771.

Karlsson, Lars-Olof (2015) *Struktur 7–9 Samhällskunskap*. Malmö: Gleerups

Linblad, Inger och Åsa Backlund (2017) Hälsofrämjande och förebyggande arbete- Vad innebär det och hur kommer vi dit? I: Åsa Backlund, Sara Högdin & Ylva Spånberger Weitz (red.) *Skolsocialt arbete – skolan som plats för och del i det sociala arbetet*. Malmö: Gleerups

Lipsky, Michael (2010) *Street level bureaucracy - Dilemmas of the Individual in Public Services*. 2 uppl. New York: Russell Sage

Lundström, Tommy & Sune Sunesson (2016) Socialt arbete utförs i organisationer. I: Anna Meeuwisse, Hans Swärd, Sune Sunesson och Marcus Knutagård (red.) *Socialt arbete - En grundbok*. Stockholm: Natur och kultur

Länsstyrelsen (2020) *Rapportering avseende uppdrag "Lägesbilder och åtgärder i kommunerna för att förebygga social problematik och utsatthet med anledning av covid-19"*. Halland: Länsstyrelsen.

Nygren, Karina (2020) Ungas fysiska och psykiska hälsa. I: Christine Isaksson, Björn Blom & Lennart Nygren (red.) *Socialt arbete i skolan- Villkor, innehåll och utmaningar*. Lund: Studentlitteratur.

Odenbring, Ylva (2019) The Daily Life and Reality Behind Child Poverty in Sweden: Children's and Adolescents' Voices. *Child Indicators Research*, 12(3):847–859.

Prop. 2017/18:186. Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.

Pålsson, David & Stefan Wiklund (2020) Barn i ekonomisk utsatthet: om barnperspektivet och ekonomiskt bistånd. I: Linnéa Bruno & Zulmir Bečević (red.) *Barn och unga i utsatta livssituationer: Perspektiv på från forskning och praktik*. Stockholm: Liber.

Sebastian Cordoba, Pushkar (2017) Representations of Social Work in the Australian News Media. *Australian social work*, 70 (4): 453–464

SFS 2001: 453 *Socialtjänstlag* [https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453. Hämtad 2021-12-22]

SFS 2010:800. *Skollag* [https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800. Hämtad 2021-12-22]

Skolverket (2019) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet – reviderad 2019*. 6 uppl. Stockholm: Skolverket

Skolverket (2021) Skolplikt och rätt till utbildning [<https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/skolplikt-och-ratt-till-utbildning>. Hämtad 2021-11-04]

Spånberger Weitz, Ylva (2018) *Undervisning om socialtjänsten i skolan – Lärarhandledning soc för unga som stöd för en mer tillgänglig socialtjänst för barn och unga*. Stockholm: FoU Nordväst.

Svensson, G. Lennart (2020) Kuratorer i skolan- organisation, relation, handlingsutrymme och tillit. I: Christine Isaksson, Björn Blom & Lennart Nygren (red.) *Socialt arbete i skolan- Villkor, innehåll och utmaningar*. Lund: Studentlitteratur.

Svensson, Peter & Göran Ahrne (2015) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. 2 uppl. Malmö: Liber

Toros, Karmen (2021) A systematic review of children's participation in child protection decision-making: Tokenistic presence or not? *Children & Society*, 35, 395–411.

Triay Strömvall, Ellionor (2017) Det skolsociala arbetets juridiska ramar. I: Åsa Backlund, Sara Högdin & Ylva Spånberger Weitz (red.) *Skolsocialt arbete – skolan som plats för och del i det sociala arbetet*. Malmö: Gleerups

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Weber, Max (1983) *Ekonomi och samhälle – Förståendesociologins grunder 1*. Lund: Argos

Wergel, Karin. Pär Sahlin & Kaj Hildingson (2019) *Sol Nova Samhälle 7*. Stockholm: Natur & kultur

Wergel, Karin. Pär Sahlin & Kaj Hildingson (2021) *Sol Nova Samhälle 8*. Stockholm: Natur & kultur

Öberg, Joakim (2019) *Samhällskunskap från styrdokument till undervisning – tjugo lärare ramar in vad som påverkar deras praktik*. Doktorsavhandling. Jönköping: Jönköping universitet

Öberg, Peter (2015) Livshistorieintervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2 uppl. Malmö: Liber

Bilagor

Bilaga 1: Intervjuguide

Bakgrundsfakta:

Vad har du för utbildning:

Hur länge har du arbetat som lärare:

Har du arbetat med något annat innan du blev lärare:

Har du erfarenheter av socialtjänsten i ditt yrke sedan innan?

Undervisning

- Vad undervisar ni om gällande socialtjänsten?
 - exemplifiera gärna hur undervisningen kring socialtjänsten ser ut
- Vad tycker du är viktigt att undervisa om för att eleverna ska få en förståelse för socialtjänsten?
- Hur beskriver ni socialtjänsten i undervisningen? (vilken bild ger ni?)
- Hur ser ert handlingsutrymme som lärare ut, i att utforma undervisningen?
- Hur ser materialet kring socialtjänsten ut i läroböckerna ni utgår ifrån?
- Utöver läromaterialet, behöver du lägga till något i din undervisning om socialtjänsten för att den ska bli komplett?
- Hur tänker du som lärare kring att undervisa om områden som kan uppfattas jobbiga/känsliga för eleverna?
- Anser du att undervisningen kring socialtjänsten skulle behöva förbättras/utvecklas på något sätt?
- Om det finns ett samarbete med andra lärare kring undervisningen om socialtjänsten, hur ser det ut?
- Tar ni hjälp av skolkurator i undervisningen om socialtjänsten?
 - i så fall, hur fungerar det?

Elevers kunskap och förståelse

- Tror du som lärare att undervisning om socialtjänsten fyller någon funktion för eleverna?
- Framkommer det på lektionerna att elever utvecklat en förståelse för vårt samhälle och välfärdsstruktur?
- Framkommer det på lektionerna att elever utvecklat en förståelse för sin och andras livssituation/olikheter?
- Hur upplever du att elever uppfattar social utsatthet?
- Upplever du att elever får en större förståelse och respekt för varandras olikheter när de har kunskap om ojämlikheter i samhället?
- Upplever du att elever vänder sig till någon om de behöver hjälp?
 - i så fall vart/till vem?

Är det något mer du funderar/tänker på som du känner att vi inte har fått med?

Bilaga 2: Informationsbrev

Hej!

Vi heter Ebba Augbeck och Matilda Davidsson och studerar på socionomprogrammet vid Socialhögskolan på Lunds universitet. Vi skriver nu under höstterminen vår kandidatuppsats inom socialt arbete och letar efter lärare att delta i vår intervjustudie.

Studien avser att undersöka hur det undervisas om socialtjänsten och socialt arbete i grundskolan, årskurs 7-9. Detta för att belysa och få en förståelse för vad elever i grundskolan vet om socialtjänsten. I vår studie avser vi att intervjua grundskolelärare som undervisar i samhällskunskap och vi undrar därför om lärare på er skola skulle vilja delta i våra intervjuer.

Alla intervjupersoner kommer att vara anonyma i studien.

Intervjuerna beräknas ta cirka 30 minuter per intervju. Med tanke på den rådande Covid-19 situationen är vi öppna för att genomföra intervjuerna både på er arbetsplats men även digitalt. Intervjuerna kommer att genomföras under kommande veckor 46, 47, 48 och 49.

Under intervjuerna kommer vi båda att delta. Vi kommer att spela in samtalen för att sedan transkribera dem. Det inspelade och transkriberade materialet kommer att förvaras på ett USB minne för att skydda uppgifterna. Uppgifterna kommer endast användas i forskningens syfte. Efter att vi färdigställt studien och den har seminariebehandlas, i början på 2022, kommer vi att radera allt material förutom den färdiga uppsatsen. Deltagandet i intervjuerna är frivilligt och anonymt. Deltagarna har rätt att avbryta intervjun eller dra sig ur studien utan att behöva ge vidare förklaring kring varför.

Är ni intresserade av att medverka i vår studie nås vi på följande:

Ebba Augbeck

[Redacted contact information for Ebba Augbeck]

Matilda Davidsson

[Redacted contact information for Matilda Davidsson]

Handledare: Jonas Bååth

Tack på förhand
Ebba Augbeck & Matilda Davidsson